

TÜRKİSTAN'DA ANLATILAN KEMİNE FIKRALARI

İSMAİL GÖRKEM*

GİRİŞ

"Türkistan"[Orta Asya] denilen sahada yaşamaya devam eden Türkmenler, yazılı edebiyatlarının ortaya çıkmaya başladığı XVIII. yy.dan önce, "sözlü gelenek"in varlığı sebebiyle, zengin folklor ve halk edebiyatı ürünlerine sahiptiler. Türkmen Türkçesiyle oluşmaya başlayan "yazılı edebiyat", bunların yaşadıkları sosyal ve iktisadî hayatın da etkisiyle "sözlü kültür geleneği"ni zayıflatmamış, aksine bu gelenek, günümüze kadar canlılığını koruyarak gelişmeye devam etmiştir. Bu tespitimizi şair ve fıkra-tipi olarak Kemine'de de görmekteyiz¹.

I. ŞAİR VE SANATKÂR OLARAK KEMİNE

Asıl adı Memmetveli [Mehmet Veli] olan şairin mahlâsı "Kemine" ve "Molla Veli"dir . Kemine sözünün aslı, Farsça "kem" sıfatıyla ilgilidir. Kelime, "şahsını kem tutmak, vekar ve azamet göstermemek" anlamında "kemlik, aşağılık, aşırı tevazu" karşılığında Memmetveli tarafından mahlâs olarak seçilmiştir.

Tahminen 1770'li yıllarda, Merv ve Bayramali Türkmenlerinin Saragat'ta oturdukları devirde doğmuş, 1840'lı yıllarda tahminen 70 yaşlarında iken ölmüştür. İlköğrenimini doğup büyüdüğü yerde tamamlayan Kemine, 7-8 yaşlarındaiken ayrıca bir Türkmen mollasına devam ederek ondan 6-7 yıl dersler almıştır. Bundan sonraki emeli, Buhara'ya giderek orada tahsiline devam etmektir. Fakirliği sebebiyle bunu bir müddet gerçekleştiremeyen Kemine, kendisini halka sevdirerek Buhara'ya giden bir kervanla oraya ulaşmayı başarır. Geçim sıkıntısı sebebiyle, bir yandan tahsiline devam ederken, diğer taraftan da başkalarının işlerini yaparak geçimini

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü- KAYSERİ

¹ Makalede söz konusu edilecek ve daha sonraları Türkistan sözlü kültür geleneğinde bir "fıkra-tipi"ne dönüşecek olan Kemine'nin kimliği, kişiliği ve sanatkârlığı hakkındaki bilgileri, bazı eserlerden yararlanarak vermek istiyoruz. ("Kemine'nin durmuş ve dörediciliği", Ahundov 1940: 1-48; Korkmaz 1948; Türkmen 1995: 439-441; Duymaz 1998).

sağlar. Buhara'da bulunduğu devrede artık halk arasında "nükteli, mizahî ve satirik sözleri" ile yavaş yavaş tanınmaya başlar. O kadar ki, Buhara'daki okul arkadaşı Molla Töre Ahun ile aralarında geçen nükteli konuşmaları halen halk arasında anlatılmaktadır (Ek'teki 32. metin bu şahısla ilgilidir.).Tahsilini bitirdikten sonra memleketi Saragat'a döner ve bir kaç yıl sonra Hive'ye piri Eralı şeyh[Hoca]'in yanına giderek bir müddet ona hizmet eder.(Eralı Hoca ile Kemine arasındaki hadiselere ait fıkralar metinler içinde "Kemine ve Pir" başlıklı kısımdadır.) Kemine daha sonra, kendisini çok beğenen Murat Talibî'yi görmek üzere Ahal'a gider. Bu arada Talibî ile beraber Kemine tekrar Hive'ye Eralı Hoca'nın yanına gider.

Gençliğinde kendi obasından Gurbanbaht ile evlenir; fakat ne yazık ki bu evlilik kısa sürer. Bu evlilikten Allahyâr ve Hüdayâr isimli iki oğlu olur. Kemine ikinci evliliğini Hitaymama, üçüncü evliliğini ise Cımagıl ile yapar.(Ek'ler kısmındaki ilk üç fıkra bu kadınlarla ilgilidir).Kemine hayatını Saragat şehrinin Tepebaykal bölgesinin Goçakbaba mahallesinde geçirmiş ve 1840'lı yıllarda ölmüştür. Kemine'nin bu iki oğlundan olan torunları ve diğer aile fertlerinin Bayramalı ve Saragat şehirlerinde halen yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir.

Onun sanatkârlığını iki kısımda incelemek gerekir: 1. Şair Kemine, 2. Fıkracı[=fıkra tipi olarak] Kemine. Türkistan sahasında yaşayan özellikle Türkmen ve diğer Türk boylarına mensup insanların onun halk arasında oluşmuş edebî ve -kısmen de mizahî- şahsiyetinden yararlanarak ,Türk sözlü gelenek kültüründe onu bir "fıkra-tipi" mertebesine yükselttiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sözlü gelenekten derlenen Kemine'nin şiirleri "goşgu/koşma" ve "muhammes" tarzındadır. Koşmaların hece sayısı çoğunlukla 11'li, diğerleri ise 7, 8 ve 14'lüdür. Muhammesler "aruz" vezniyle söylenmiştir.(şiirleri için bk. Ahundov 1940:53-122; Kemine 1971b, 1991b; Nasrattınoğlu 1993; Türkmen 1995: 442-487). şiirlerinde onun halk edebiyatı motifleriyle klâsik edebiyat motiflerini başarılı bir şekilde meczettiği görülmektedir. Sözlü gelenek içerisinde koşmaların ve muhammeslerin "belirli bir ezgi[=makam]" ile söylendikleri gözden uzak tutulmamalıdır. Bu durum hesaba katılırsa, şiirlerdeki vezin ve kafîye kusurlarının sebeplerini açıklamak daha da kolaylaşacaktır kanısındayız.

Kemine'nin gerek şiirleri ve gerekse fıkralarının müellif hattı nüshaları yoktur. Devrinde müstensihler tarafından istinsah edilmiş nüshalar olsa bile, bunlar da henüz ele geçmemiştir. Onun "dilinin sivri oluşu" ve İslâm adına hareket ettiğini söyleyen "yalancı molla" ve "kadı"ları şiirleri ile "maskara etmesi", kimsenin hoşuna gitmemiştir. Bu cümleden olarak, Kemine'den sağlığında bunun intikamını alamayan köyün hocasının, o öldükten sonra şiirlerini bir divan haline getirmek bahanesiyle halk arasında orijinal ve kopya el yazmalarını topladığı ve onları çöle götürüp yaktığı söylenmektedir (Türkmen 1994:440). 1940 yılına kadar sayısı 40'ı

geçen koşma ve muhammesleri ile 100'ü aşan fıkraları sözlü gelenekten derlenmiştir (bk. Ahundov 1940:22). 1995 yılında şiir sayısının 60, fıkra sayısının da 250'yi aştığı görülmektedir (bk. Türkmen 1995:440). Bu durum, Kemine'nin Türk sözlü kültür geleneğinde bir "fıkra-tipi" olarak zaman içerisinde nasıl temayüz ettiğini göstermektedir.

Görüldüğü gibi Kemine hakkındaki bilgiler, tarihsel belgelere dayanmaktan ziyade, halk arasındaki "sözlü rivayet"lerin adeta bir toplamı mahiyetindedir. Aşağıdaki alıntıda yer alan ifadeler de bu görüşümüzü doğrular mahiyettedir:

"Kemine fakir bir ailenin çocuğu olduğundan, gerek talebeliğinde, gerek sonraki yıllarda pek ağır sıkıntılara göğüs germiş; hayatını kazanmak için yük taşımak ve diken yağmak gibi zor işlerle uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. Bütün malının bir yağır deve ile, bir yağır eşek ve iki tavuktan ibaret olduğu ve kendisinin de bütün ömrünü yırtık bir içmek[=cübbe] içinde geçirdiği söylenir."(Korkmaz 1948: 74).

II. TÜRKMENLER VE FIKRA KAVRAMI

A. Türkmenlerde Fıkra Kavramı

Türkmenlerde "fıkra" karşılığı olarak "*lâtiye, yomak, değişme, şorta söz*" kavramları kullanılmaktadır. (Yıldırım 1976:4). Arapça olan "şor", "söz, lâkırdı, lâf"; "şurta" ise "hoş, sevilen, hoşça giden" anlamlarındadır. Kırgız Türkçesi'nde "comokto-" eylemi, "anlat-, hikâye söyle-" karşılığındadır. "Yomak" kavramının bu eylemle ilgisinin varlığı düşünülebilir. Türkmen Türkçe'sinde fıkra türü ile doğrudan ilgili bazı kavramlar ve bunların "anlam alanları" şöyledir:

değişme: şaka (TTS:142); fıkra (Azmun 1966:66).

Değişken: lâtifeci, şakacı (Azmun 1966)

fıkra(edebî): anekdot, yomak(TLS:245).

hicvet-: üstünden gül-, maskarala-(TLS:341).

lâtiye: değişme, oyun etme(TLS:537).

nükte: yiti söz(TLS:655).

şorta: 1. değişken, 2. etkileyici, etkili. şorta at-: etkileyici konuş-(TTS:608).

şorta söz: anekdot (TTS:608).

yergi: satıra(TLS:985).

yomak: cinas, kelime oyunu. yomak atış-: cinas söyle-(TTS:706);

mizah(Azmun 1966:66).

Türkistan -özellikle Türkmen- fıkralarıyla ilgili neşriyata baktığımızda, bu eserlere isim olarak "şorta söz", "yomak" ve "değişme" terimlerinden bazen ikisinin[yomak ve değişme], bazen ise sadece birisinin [şorta söz] verildiğini görmekteyiz. Bu durum da bize "fıkra" türünün Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi tek bir kavramla karşılanmadığını göstermektedir. Bunda, Kemine'yle ilgili metinlerin "anekdot" havasından kurtulamamış olması etkili olmuştur. Çünkü bazı metinler, "tek vak'alı" ve "bir perdelik piyes" niteliğini göstermemektedir (bk. metinler kısmı, 4-5, 12-13, 14, 17, 18, 33-34, 46, 48, 52-53).

B. Türkmen Fıkra Tipleri

Türkistan sahasında yaşayan Türkmenler arasında şimdiye kadar 16 fıkra tipi 2 tespit edilmiştir(bk. Azmun 1966, Sakaoğlu 1996, Çınar 1996a). Ülkemizde yapılan yayınlarda ilk olarak Türkmen fıkralarından örneklere Azmun'un makalesinde(1966) rastlamaktayız. Makalede, *Esenpolat*, *Garrı Ata*, *Kemine*, *Miralı* ve *Aldar Köse*' den birer fıkra örneği orijinal şekilleriyle yer almaktadır (Azmun 1966:80-83. Kemine'nin fıkrası, "Ek" kısmındaki 43. fıkra). Sakaoğlu'nun makalesinde, tespit ettiği 12 fıkra tipinin hayatları hakkında bilgi verildikten sonra, bunlara ait fıkra örnekleri konmuştur. Bunlar; *Esenpolat*, *Garrı Ata*, *İşanguli Kekeç*, *Keymir Kör*, *Niyazveli(Kör) Garı* ve *Seyitguli Ağa* ve *Veli Gurban*'dır (1996:323-331). Sakaoğlu'nun hakkında bilgi vermediği ve sadece ismen zikrettiği Türkmen fıkra tipleri ise şunlardır: *Garasatlık*, *Kemine*, *Miralı*, *Pıhu* ve *Yanrisatlık* (Sakaoğlu 1996:322). Bu isimlere Çınar makalesinde *Efendi*[=*Nasreddin Ependi*], *Capbaklar* ve *Ata Köpek Mergen* isimlerini eklemekte ve ayrıca Efendi'ye ait bir fıkra metnini vermektedir (1996a:355). Duymaz ise makalesinde, Kemine'ye atfedilen 18 fıkra metnini Türkiye Türkçesi'yle neşretmiş ve bu metinleri Nasreddin Hoca fıkralarıyla karşılaştırmıştır (bk. Duymaz 1998).

Yaptığımız inceleme, bunlardan *Efendi*[=*Nasreddin Hoca*], *Kemine*, *Esenpolat* ve *Aldar Köse*'nin Türkistan sahasının hemen tamamına yakın kısımlarında bilinen

² Bilindiği gibi "fıkra-tipi", hem fıkranın asıl kahramanı"dır, hem de "halkın kendisini temsil etme gücünü verdiği şahıs"tır. Fıkra tipleri ait oldukları toplumun "ortak yönlerini temsil ettiği ölçüde" yayılmış, tanınmış ve kabul edilmiştir. Böylelikle onlar, "kalicılık" ve "bediilik" özelliklerini de kazanmıştır. Bu sebeple fıkra tipleri, "ferdî şahsiyet"i temsil etmekten çok, "halkın ortak vasıflarının yarattığı ortak şahsiyeti" ifadeye yaramaktadır (Yıldırım 1976:6-7, 21). Yıldırım'a göre fıkra metinlerinin dış yapısında bir "hikâye gömleği", iç yapısında ise "çok yönlü" ve "karmaşık" bir düzen vardır. Bu "küçük hacimli hikâye" metinleri, genellikle "tek bir vak'a" üzerinde temellenir. Sanki bu özelliği sebebiyle onlar "tek perdelik piyes" gibidir(Yıldırım 1992:334). Bu özelliklerin -anekdot niteliğindeki hariç- büyük çoğunluğunu, Kemine fıkralarında da görmekteyiz.

"ortak tip" niteliğinde olduğunu; diğerlerinin ise sadece Türkmenler arasında bilinen "mahallî tip" özelliği gösterdiğini ortaya koymuştur.

Kemine sadece Türkmenistan'da tanınan bir fıkra tipi değildir; o, bu ülkeye komşu diğer Türkistan'da yaşayan Türk boylarında da tanınmakta ve fıkraları anlatılmaktadır. Ayrıca Kemine'nin "ortak tip" özelliği gösteren bir fıkra-tipi mertebesine yükselmesinde, onun İran ve Türkiye'yi dolaşmış gösterilmesi de etkili olmuştur kanaatindeyiz (bk. Türkmen 1995:440).

III. ORTAK FIKRA-TİPİ OLARAK KEMİNE

A. Fıkra-Tipi Olarak Kemine

Türkiye'de "fıkra" konusunda ilk bilimsel[akademik] çalışmayı yapan Yıldırım, Kemine'yi "Türk boyları arasında tanınan" ve "ortak şahsiyeti temsil yeteneği" kazanmış, "Türkçe'nin konuşulduğu coğrafi alan içinde ünü kabul edilen" bir tip olarak bilinmektedir. (Yıldırım 1976:22-25). Sakaoğlu Türk fıkra tiplerini, "fıkra tiplerinin şöhretlerine göre" üçe ayırmaktadır. Buna göre Kemine'yi "sadece bir-iki Türk ülkesinde bilinen tipler" arasına sokmamız mümkün olabilir (Sakaoğlu 1992:27). Türk fıkraları tasnifi içinde Kemine tipi ile fıkralarını "tarihte yaşamış şahıslar etrafında teşekkül eden fıkralar" ve "her bölgede tanınan ünlü tipler" içerisinde mütalâa edebiliriz (bk. Sakaoğlu 1992:43, 88).

Bu değerlendirmelerden hareketle, fıkra-tipi olarak Kemine'yi sadece Türkmenistan'a has bir tip değil, ünü Türk dünyasının bazı yörelerine yayılmış, fıkraları buralarda da bilinip anlatılan bir "ortak tip" olarak kabul etmemiz daha doğru olacaktır.

B. Kemine Fıkralarının Nitelikleri

Metinleri aktardığımız eserde Kemine'ye ait fıkralar "anekdot" başlığı ile verilmiştir. Biz makalenin sonunda yer alan fıkralara başlık olarak aşağıda açıklayacağımız sebepler dolayısıyla bu ismi kullanmadık.

Burada ayrı bir bahis açarak, söz konusu metinlerin "fıkra" mı yoksa "anekdot" mu olarak kabul edileceği meselesini aydınlatmak gerekecektir. Fransızca asıllı olan "anekdote" kavramı, "bir olayın başlı başına bütünlük gösteren parçası" olup bu anlamıyla "kısa hikâye, menkıbe, fıkra" yerine de kullanılmaktadır (TDEA 1977:138). Bir başka araştırmacının meseleye bakışı ise şöyledir: "Okuyucuda nasıl, neden, sonu ne? gibi sorular uyandırabilecek nitelikte, çok ilgi çekici, alışılmamış bir görüşle yazılan bir yazı türü." (Akalin 1970:14). Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü'nde

ise "anektod" karşılığı olarak "menkıbe" türüne gönderme yapılmış ve bu maddede de şunlar kaydedilmiştir: 'Övülecek nitelikleri anlatan sözler, olaylar' demektir. Bu anlamda din uluları ile ermişlerin hayatlarıyla ilgili olaylar menkıbe veya -bu kelimenin çoğulu olan *menakıb* kitaplarında yazılmıştır. Bu anlam genişletilerek *epizot* karşılığı olarak da kullanılmıştır. 'Filâncanın menkıbesini anlatmak' için, o kimsenin başından geçenler arasından, fakat bir bütün halinde, herhangi birini anlatmak demektir." (Özön 1954:182).

Bu metinlere "anekdot" adının verilmiş olması, metinlerin tanınmış bir şahsiyet olan Kemine hakkında anlatılan birer "gülünçlü kısa hikâye" olmaları sebebiyledir (Yıldırım 1976:4). Fıkralara bu ismin verilmesi, anlatılan olayların Kemine'nin şahsiyeti ile doğrudan ilgisi düşünüldüğü içindir. Halbuki zaman içerisinde bu anlatılardaki "anektod" niteliği kaybolarak, Kemine bir "fıkra-tipi" olarak temayüz edecektir. Halkbilimi ürünlerinin yapısına ait "anonimlik" niteliği bunu gerektirmektedir.

Fıkra türünün ifade vasıtasının "nesir dili" olduğu bilinmektedir. Fakat Ek'teki metinlerin bir kaçında Kemine'ye ait bazı şiirler de yer almaktadır (bk. 7., 12., 17., 19., 35. ve 38. metinler). Şiirlerle fıkraların ilişkisi düşünüldüğünde şunlar söylenebilir: Bu metinlerin nesir kısımları, şiirlere ait "vak'a"ların "mizahî üslûpla" açıklaması şeklindedir. Bu husus da 1940 yılında neşredilen söz konusu metinlerde "fıkra-tipi" olarak Kemine'nin "sözlü kültür geleneği içerisinde" -1940'lı yıllarda-henüz tam manasıyla teşekkül etmediğini göstermektedir. Gerek bazı metinlerde "tek vak'a"nın olmaması ve gerekse görülen bu şiirler, metinlerin henüz "anekdot" havasından kurtulmadığının ifadesidir (Tam anlamıyla fıkra özelliği göstermeyen metinler: 2, 4, 5, 6, 12, 37, 45, 49, 58). Kemine'ye ait 1940'lardan sonra neşredilen fıkralarda bu hususların mevcut olup olmadığı, incelenmeye değer önemli bir husus olarak ortada durmaktadır.

C. Kemine Fıkra-Tipi Hakkında Araştırmacıların Kanaatleri

1. Türkmen Araştırmacılarının Kanaatleri

Türkmen Halkbilimi uzmanı bilim adamlarının Kemine hakkındaki kanaatlerini Türk okuyucusuna aktarmanın yararlı olacağını düşünmekteyiz. Ahundov ve Gürgenli (Ahundov 1940:38-42) ile Baylıyev'in (Ahundov 1940:123-125) aşağıda vereceğimiz görüşleri, Kemine'nin fıkraçılığı ve metinlerin oluşumunu *folklor kanunları* çerçevesinde başarılı bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Kemine sadece şair değil, devrinin zeki, akıllı, şakacı, etkileyici ve satirik bir adamı olup memleket içinde bu özelliğiyle büyük bir şöhret kazanmıştır. Kemine'nin

kendi kaleminden çıkma [=müellif hattı] divanı veya ondan doğrudan doğruya nakledilen bir koleksiyon olmadığı için, "onun satirik hikâye ve anekdotlarının hepsi söylendiği gibi, halk ağzından toplanıp alındığı için, bunların tamamını Kemine'nin ağzından çıkan eserler olarak kabul etmemizi güçleştiriyor. Onların bir bölümü gerçekten büyük satirik şairimiz Kemine'nin kendi anlattıkları olsa bile, bir çoğu daha sonraları halkın ona atfen anlatılmışlardır." (Ahundov-Gürgenli, Ahundov 1940:38).

"Kemine'nin hikâye ve anekdotları, onun koşma ve muhammeslerine göre halk arasında oldukça fazla yayılmıştır. Türkmenistan'da az-çok Kemine'nin hikâye ve anekdotlarını bilmeyen bir bölge ve bir köy yoktur dersek yanlış olmaz. Kemine'nin halk arasında çok yayılan, has folklorlaşan eserleri, folklor kanunlarına göre değişime uğrayıp, bir çok varyantlara dönüşmüştür. *Kemine'nin nesir tarzı eserlerinin, ayrıca hikâye ve anekdotlarının folklorlaşması, şairin yaratıcılığının gücüne ve onun halkçılığına tanıklık eden hususlardandır.*" (Ahundov-Gürgenli, Ahundov 1940:39.).

"Kemine'nin [fikraları], onu bizim gözümüzde çok şakacı, fakirleri seven, heccav, keskin sözlü, bu keskin sözleri yerinde kullanan, kullanmasını bilen; halkın düşmanlarını, zenginleri, hocaları ve pirleri maskara edici bir şair olarak canlandırmaktadır." (H. M. Bayliyev, Ahundov 1940:124).

".. bu kitaba alınmış olan fikralar [= "Ek" kısmındaki metinler], Kemine tarafından söylenmiştir veya fikralarda verilmiş olan toplumsal meselelerle ilgili olaylar, doğrudan Kemine'nin hayatı ile ilgilidir diye düşünülmemelidir. Çünkü öncelikle Kemine bu fikraların hemen hepsinde üçüncü şahıs olarak gösterilmiştir. Bu ise, fikraların bazılarının halk tarafından söylenmiş olabileceğine delildir. İkinci olarak ise, Kemine halkın muhayyilesinde şakacı, söz bulan [= taş gediğine koyan], fakirleri seven bir şair olarak yer aldığı için, halk tarafından söylenen, hem anlam hem de söyleyiş bakımından Kemine'nin üslubuna ve fikralarına yakın olanlar da onun adına atfedilmiştir." (H. M. Bayliyev, Ahundov 1940:124-125).

2. Diğer Araştırmacıların Kanaatleri

Fikralarında "taassubu ve zenginlerin hamiyetsizliğini" tenkit ettiği için, bu yönleriyle Kemine "Bektaşî tipi"ne benzetilmiştir (Yıldırım 1976:25). Kitapta bu tür metinlerin "zenginlerin acımasız sömürsünü, din adamlarının din kisvesi altında halka ettikleri her çeşit bozgunculuklarını, hile ve tezvirlilerini görürüz; diğer taraftan şairin kendi giyimi ile böylesi hilekârlara karşı halk kitlelerinin görülen protestolarını ve görüşlerini [= ifade etmiştir]" ve "Kemine kendi pirinin üstünden iki yüzlü din adamlarının bütün kurnazlık ve hilelerinin üstünü açarak, onların

dayandıkları İslâm dinine de dokunmadan edemiyor"(Ahundov 1940, s.40) şeklinde de değerlendirilmiştir. Ek'te verdiğimiz Kemine'nin piriyle ilgili 25 metin ve zenginlerle ilgili diğer fıkralar incelendiğinde, Yıldırım'ın görüşünün daha tarafsız, ilmi ve tutarlı olduğu görülecektir.

SONUÇ

Fıkra-tipi Kemine'ye ait şimdiye kadar Türkiye'de Azmun'un makalesinde sadece 1, Duymaz'ın makalesinde ise 18 fıkra metni yer almıştır(Azmun 1966:67, bizdeki 43. Metin, Duymaz 1998). Yaptığımız bu çalışmayla 61 fıkrayı daha Türkiye Türkçesi'ne aktararak ilim âlemine sunmuş oluyoruz. Kemine'ye atfedilen 250 fıkra içerisinde bu 62 rakamı çok azdır. Ayrıca Türkmenistan İlimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsü'nde Kemine'yle ilgili malzemeler 80'e yakın dosyada saklanmaktadır (Türkmen 1995:440-441). Hem bu dosyalardaki, hem de sözlü gelenekten tespit edilecek yeni fıkralarla bu sayının her an için artması mümkündür.³

Fıkraları aldığımız kitabı Türkiye'de ilk tanıtan kişi Prof.Dr. Zeynep Korkmaz olmuştur(bk. Korkmaz 1948, 1995). Bu tanıtmaya yazısında bizim de fıkraları olarak yayınladığımız eser(Ahundov 1940) etraflıca tanıtıldığı için, eserden söz etmeyi gereksiz görmekteyiz⁴.

³ Kemine'nin fıkralarıyla ilgili bibliyografya, daha önce neşredilmiş olan Azmun (1966), Sakaoğlu (1996), Çınar(1996a), Türkmen(1995) ve Duymaz'ın (1998) çalışmalarından yararlanarak bir araya getirilmiştir. Gül'ün bitirme tezini(1993) görmemiz ise mümkün olmamıştır (bk.Ahundov 1940, Halmuhammedov 1977, Hıdırav 1960, Kekilov 1964, Kemine 1940, 1954,1971a, 1973, 1975b, 1991a, 1992, Skosrev 1940 *Kemine 1940 ile Ahundov 1940'ın aynı eser olma ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekir diye düşünmekteyiz.*). Bu eserlere bakıldığında, bunların ikisinde(Kemine 1971c, 1975a) Kemine hakkındaki tebliğ ve makalelerin bir araya getirildiği anlaşılmaktadır.

⁴ [Ahmet] Ahundov ve Gürgenli'nin müştereken hazırladığı eserde"Kemine'nin Anekdotları" M. Köseyev tarafından "derlenmiş" ve H.M. Baylyev tarafından da "yayına hazırlanmış"tır. (bk. Ahundov 1940:129-181). Fıkraları Türkiye Türkçesi'ne aktarıırken bir araştırmacının belirttiği (Çınar 1996a:355), Türkmen fıkralarında mevcut olan "kelimelerin birbirleriyle âhenkli oluşu", "şiirlik yapısı" ve "sanatlık dünyası"nı aktarmaya gayret ettik. Metinleri Türkiye Türkçesi'ne aktarıırken bazı sözlüklerden yararlanılmıştır (bk. Azmun 1966:68-83;Çeneli 1986; Gemalmaz 1987:23-42; KTLS 1991; Sakaoğlu 1991; TTS 1995). Makalemizin "Ek" kısmında yer alan *fıkraların numaralandırılması ile köşeli parantez içerisindeki ilâve ve açıklamalar* bana aittir. Fıkraları yayına hazırlayan Baylyev, "içinde varsaklar [=boş sözler], utandırıcı sözler ve argo kelimeler olduğu için" bazı fıkraları kitabına almadığını söylemektedir (Ahundov 1940:123). Biz de Türkiye Türkçesi'ne aktardığımız fıkralardan "İçinden Çıkması"(s.151) ve "Köpük Yalamak İsteyen Oğlan" (s.174) isimli olanlarını müstehcen bulduğumuz için Ek'ler kısmına almadık.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

AHUNDOV (1940) [=Ahmet]- Gürgenli (Hz). H.M.Bayliyef (Red.), *Kemine / Ölümüne 100 Yıl Dolmaga Mınasibeti Bilen-Eserler Yığındısı*, Türkmenistan Dövlət Elmi-Dernev Dil ve Edebiyat Institute, Türkmenistan Dövlətneşr, Aşgabat 1940. [TDK Kütüphanesi, Dil. A/1217; 1279].

AKALIN(1970), L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (2. baskı), İstanbul 1970.

ATDAEV (1974), N-ş. Halmuhammedov *Eşider Bolsan (Türkmen şorta Sözleri)*, Aşgabat 1974.

AZMUN (1966), Yusuf, "Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında", *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara 1966, s.32-83.

ÇENELİ(1986), İlhan, "Türkmen Türkçesi Sözlüğü", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/Belleten-1982-1983*, Ankara 1986, s.29-84.

ÇINAR (1996a), Ali Abbas, "Türkmenistan Halk Edebiyatı Türleri", *Türk Dünyası/ Dil ve Edebiyat Dergisi*, nr.2 (Güz 1996), s.353-370.[bk. Çınar 1996b].

ÇINAR(1996b), Ali Abbas, "Türkmen Türkleri Halk Edebiyatı Türleri", *Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler*, Muğla 1996, s.85-96 [bk. Çınar 1996a].

DUYMAZ (1998), Ali, "Türkmen Fıkra Tipi Kemine ve Nasrettin Hoca", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, nr.II (İzmir 1998), s.223-234.

GEMALMAZ(1987), Efrasiyap, *Türkmence Metinler*, Erzurum 1987[teksir], s.23-42.

GÖZAYDIN(1991), Nevzat, *Halk Bilimi(Folklor) Dünyasından-I*, Ankara 1991.

GÜL (1993), Çetin (Hz.).*Mehmet Veli Kemine*, Ankara 1993, 248 s.[Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yayınlanmamış bitirme tezi . (Yön.: Doç.Dr. İsa Özkan)].

HALMUHAMMEDOV (1977), Ş. *Türkmen Halk Yumorının ve Satirasınıg Canr Özboluşluluğı*, Aşgabat 1977.

HIDIRAV (1960), M.N. *Türkmen Dilinin Tarihundan Materiallar*, Aşgabat 1960.

KARA(1992), Mehmet, "Türkmen Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 3. cilt/*Edebiyat*, (2. baskı), Ankara 1992, s.669-683.

KTLS (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü/Kılavuz Kitap*, c.I, (hızl. Ahmet B. Ercilasun vd.), Ankara 1991.

KEKİLOV (1964), A-Köseyev, M[eti]. *Yomaklar Hem Değişmeler*, Aşgabat 1964.

- KEMİNE** (1940), *Eserler Yığındısı*, Aşgabat 1940.
- KEMİNE** (1954), *Saylanan Eserler*, (Çapa tay: A. Meredov), Aşgabat 1954.
- KEMİNE**(1971a), *Eserler Yığındısı*, (Çapa tay: A. Meredov-Ş. Halmuhammedov), Aşgabat 1971.
- KEMİNE** (1971b), *Goşgular*, (Düzen: Miratdurdı Kazı), Gumbet-Kabus 1971.
- KEMİNE**(1971c), *Makalalar Yığındısı*, Aşgabat 1971.
- KEMİNE** (1971d), *Şahırın Ömrüne ve Dörediciliğine Değişli Makalalar Yığındısı*, Aşgabat 1971.
- KEMİNE**(1973), *Eserler Yığındısı*, (Çapa tay: A. Meredov), Aşgabat 1973.
- KEMİNE**(1975a), Mammetveli, *Dokladlar, Makalalar ve Habarlar*, Aşgabat 1975.
- KEMİNE**(1975b), *Kemine Bilen Pir/ şorta Sözler*, Aşgabat 1975.
- KEMİNE**(1991a), *Gülenin Galar/ Saylanan Eserler*, Aşgabat 1991.
- KEMİNE**(1991b), *Kemine/Koşgular*, Turan Neşriyatı, Aşgabat 1991.
- KEMİNE**(1992), *Ayahn Diyenine-de Edeyerler/ şorta Sözler*, Aşgabat 1992.
- KORKMAZ**(1948), Zeynep. "Kemine: Yazan Ahundof- Gürgenli, Redaktör: H.M.Bayliyef; Türkmenistan Devlet-İlmi Dernek'i Dil ve Edebiyat Enstitüsü neşr. Aşgabat 1940, 186 s.", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c.VI, nr.1-2(Ocak-Nisan 1948), s.73-78.[Bk. Korkmaz 1995].
- KORKMAZ**(1995), Zeynep, "Kemine", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c.II, Ankara 1995, s.417- 424 [Bk. Korkmaz 1948].
- MEREDOV**(1958), A. *Satirik Şahır Kemine*, Aşgabat 1958.
- NASRATTINOLU**(1993), İrfan Ünver, *Görkemli Türkmen Ozanı Kemine*, Antakya 1993.
- ÖZÖN**((1954), Mustafa Nihad, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954.
- SAKAOĞLU**(1991), Saim- Metin Ergun, *Türkmen Halk Masalları*, Ankara 1991.
- SAKAOĞLU**(1992), Saim, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Konya 1992.
- SAKAOĞLU** (1996), Saim, "Türkmen Fıkra Tipleri ve Fıkralarından Örnekler", *Türk Kültürü Araştırmaları/Prof.Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan*, c.XXXII, nr.1-2(1994), Ankara 1996, s.321-332.
- SKOSREV**(1940), P. *Kemine*, Aşgabat 1940.
- TDEA**(1977), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.I, İstanbul 1977.

TTS(1995), *Türkmence-Türkçe Sözlük*, (Hazırlayanlar: Talât Tekin vd.), Ankara 1995.

TÜRKMEN(1995), Fikret- Gurbandurdı Geldiev, *Türkmen Şiiri Antolojisi*, Ankara 1995, s.439-488.

TÜRKMEN(1996a), Fikret, "Söz Sanatlarına ve Kelime Oyunlarına Dayalı Nasreddin Hoca Fıkraları Üzerine", *Uluslararası Türk Dili Kongresi-1988(26 Eylül 1988-3 Ekim 1988)*, Ankara 1996, s.351-356.

TÜRKMEN(1996b), Fikret, "Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasreddin Hoca Fıkraları", *Türk Kültürü*, c.XXXIV, nr 403(Kasım 1996), s.649-655.

YILDIRIM(1976), Dursun, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar(İnceleme-Metin)*, Ankara 1976.

YILDIRIM((1992), Dursun, "Fıkra", *Türk Dünyası El Kitabı*, 3. cilt/ Edebiyat, (2. baskı), Ankara 1992, s.332-340.

EK:

KEMİNE FIKRALARI

A. KEMİNE VE AİLE ÇEVRESİ

1. KEMİNE'NİN SON KARISI

Kemine orta yaşlara geldiğinde, onun ilk karısı ölür ve dul kalır.

Sonra Kemine 5-6 çocuğun annesi olan başka bir kadınla evlenmiş. İlk gece yatarlarken kadın Kemine'den: "Sen bir molla adam, ben de artık elti oldum; sen bana yarın nasıl gezeceğimi, kime görünüp kime görünmeyeceğimi söyle" [demiş].

Gelini gece getirdiklerinden Kemine henüz onun yüzünü göremediği için: "Ey gelin, daha acele etme, tan atıp dışarı aydınlansın; ondan sonra görürüz" demiş.

Kemine ertesi sabah erkenden kalkıp gelinin yüzüne bakar ki, gözünün yaşı durmadan akan sulu gözülü birisidir.

Kemine karısına bakıp:"Kime görünürsen görün ama, bana görünme" demiş.

Sabah erkenden köyün adamları Kemine'nin evlendiğini duyarak, onu kutlamaya gelmişler. Onlar Kemine'ye: "Kemine, evlenmişsin diye duyduk; gözün aydın! Kutlu olsun! Nasıl, evlendiğin kadın güzel mi, anlayışlı birisi mi?" diye sordular.

Kemine: "Ey arkadaşlar, Allah razı olsun! Bir gözü yaşlı bende var" deyip, evlendiği kadının gözünün kırmızılığını ve çorbasının [=şyaşının] akıp durduğunu belirtmiş.

Sonra Kemine arkadaşlarına dönerek: "Piyade[=yaya] gözü ile at alma, dul gözü ile ayal[=karı/gelin] alma" diyerek öğüt vermiş.

2. [=KEMİNE'NİN SON KARISI]

Kemine'nin ikinci karısı dedikoduyu çok sevdiği için, nerede kadınların toplandığı yeri bulursa hep oralara gidirmiş; artık herkes elinden bîzar olmuş.

Bir gün Kemine bir yere gitmek üzere yola çıkmış. Karısı ona yolda yemesi için bir ekmeğe vermiş. Kemine karısından: "Evde başka ekmeğe var mı?" diye sormuş.

Kadın, "yok" diye cevap vermiş. Kemine elindeki ekmeği tam yarısından ikiye bölerek bir parçasını karısına vermiş. Kadın: "Bu yaptığın ne; eve gelinceye kadar acıkırsın, hepsini götür" demiş. Kemine gülererek: "Sen de evden çıkarsan, eve benden önce gelmezsin" demiş. Buna sinirlenen kadın: "Ben senin gibi boş, işsiz gezmiyorum" [demiş]. Kemine de: "Ben de senin gibi işsiz, avare, boş gezmiyorum" demiş.

3. [=KEMİNE'NİN SON KARISI]

Kemine bir gün işten yorgun argın eve gelmiş; baksın ki karısı evde yok. Dışarı çıkıp bakar ve komşu evin gölgesinde oturan adamlara gözü ilişir. Kemine onların yanına gidip: "Ey adamlar, eller! Benim karıma çok gezginci diyorlar ama bu uğursuz bir lâf. Eğer o gerçekten de gezginci olsa, bizim evimize de gelirdi" demiş.

4. GÖÇ HAZIRLIĞI

Kemine'nin obası bir gün bir yere göç etmek ister. Ardından da ahali eşyalarını alarak yola düşmüş. Kemine'nin ise eşyalarını taşıyacağı devesi olmadığı için orada

kalmaktan başka çaresi kalmamıştı. Sonra Kemine, bir arkadaşından iki tane deve isteyip alıp geliyor.

Kemine'nin iki tane mollada okuyan oğlu varmış. Onlar da öbür mollalar gibi deve yüklemesini bilmiyorlarmış. Kemine oğullarının iş başaramamalarına sinirlenerek, çevresindeki adamlara:"Ey adamlar! Bir çiftçi oğul verene, iki tane okumuş, molla oğul vereceğim" diye bağırmiş.

5. [=GÖÇ HAZIRLIĞI]

Kemine göç sırasında tavuklarını herhangi bir şeyin içine koymadan göçün yanı sıra sürüp gitmek istemiş. Ama tavuklar doğru yolda yürüyememiş ve hepsi bir tarafa gitmiş. Tavuklara sinirlenen Kemine: "Karanlığın içinde gece yarısı olanları, tan vaktini biliyorsunuz da, güpegündüz yolda doğru yürümeyi bilmiyor musunuz?" diye bağırmiş.

6. SEN DE YETTİĞİNİ AL

Bir gün Hive'ye gidip ticaret yapıp gelen bir tacir, kazancı iyi olduğu için Kemine'ye üstü süslü bir deve vermiş. Kemine deveyi alıp evine getirip, kapısının önündeki kazığa bağlayarak:"Gelin hey! Bez gerek mi, don gerek mi?" diye bağırmiş.

Adamlar gelip onun eşyalarını paylaşmışlar. Kalabalık içerisinde karısını göremeyen Kemine:"Gel hey, sen de yettiğini[=kalanını] al" diye bağırmiş.

7. NE ZARAR GÖRMÜŞ

Ömrü boyunca fakir bir hayat yaşayarak bu hayatın bütün ağırlıklarını[=mihnetlerini] çeke çeke bir hâl olan Kemine'nin oğlu: "Baba, sen her şeyi biliyorsun. Niye fakirlik bizden gitmiyor? Bunun sebebi ne?" diye sormuş.[Kemine:] "Ey oğlum, fakirlik bizden gitmez. Sebebi, siz okuyorsunuz; gördüğün [gibi] annenin de elinden pek fazla bir şey gelmiyor. Fazla bir şey yaptığı yok. Ben de elime geçen kazancımın yarısını halka dağıtıyorum. Hem de fakirlik bizden ayrılıp gidecek kadar ne zarar görmüş ki" diye cevap vermiş.

Yemesem içmesem hem günüm ötmez[=geçmez]
 Bürünüp yatmaya hem gücüm yetmez
 Günde bin [kere] kovalasam bay[=zengin] yere gitmez
 Goş[=ilâve olarak] basıp dalımda[=kapımda] yatar gariplik[=fakirlik]

8. BALTASINI ARARKEN

Bir gün Kemine'nin karısı karanlık olunca, Kemine'den odun yarıp[=kesip] vermesini istedi.

Kemine de eline baltasını alıp bir ağacı parçalamaya başlamış. Baltasını başının üstünden döndüre döndüre ağaca vururken, balta sapından koparak bir tarafa yuvarlanmış. Kemine aramış aramış, ama baltayı bir türlü bulamamış. Baltayı bulamayınca: "Allah yoluna bir tabak buğday [adıyorum]" deyip, karanlıkta baltayı eliyle araştırırken, eli sapı kırık bir susağa[=su kabağı] değmiş. Kemine susağı eline alarak: "Bu Allah'a baksanız ya! Verecek olunca ortalıkta görünmüyor, ama alacak olunca herkesten önce. Benim bir tabak buğday adadığımı nereden bilmiş; hemen tabağını tutup geliyor" demiş.

9. BOŞ VAKTİM

Kemine bir gün ikinci evlendiği karısına sövüp otururken komşuları: "Hey Molla Kemine, onu niye sövüp dövüyorsun, ne suçu var?" diye sormuşlar. Kemine: "Ey adamlar[=ahali], ben bu kadını yarın su almaya gidince testiye kırmasın diye sövüp dövüyorum " demiş. "Sonra ya o evde olmaz, ya ben evde olmam. Onun için şimdi burada iken elimin boş vaktinde onun kulağına koyuyorum" diye cevap vermiş.

10. HIÇ KİMSEYE SÖYLEMEM

Bir yelli-tozlu[=fırtınalı] günde Kemine yüzünü toza verip, kendi akrabalarından birisinin evine gitmiş. Kemine'nin bu akrabası çok şakacı bir delikanlıymış. Kemine'nin geldiğini görünce: "Molla Ağa, nasıl geliyorsun? Mezardan çıkmış gibi ulan!" demiş.

Kemine: "Evet kardeşim, ben mezardan çıkıp geliyorum, ama başka bir kabirden büyük yeşil duman ile, korkunç ve çirkin bir ses çıktı. Bu ses bana çok tanıdık geldi. Arkama dönüp baktım ki, senin babanın kabriymiş. Sen tez yetişiver" demiş.

Delikanlı çok utanmış ve dediği söze pişman olmuş. Kemine'ye bakıp: "Molla Ağa, başka yerde söylemezsen sana bir bir hil'at[=kaftan] vereyim" diye yalvarmış. Kemine de: "Hil'atin varsa getir, tâ ki önüme [bir] adam çıkıncaya kadar kimseye söylemem" demiş.

11. BORÇ

Bir yıl hasat mevsiminden iki üç ay kadar önce Kemine'lerin buğdayları biter ve yiyecek hiç bir şeyleri kalmaz. Borç buğday veren bir zenginin evine oğluyla beraber gitmişler. Zenginin evine vardıklarında, kendilerinden başka bir sürü adamın beklediğini görürler. Zengin onlara arpa, buğday verirken [başlarına kakarcasına] yüzlerce de lâf saymaktadır. Sonunda Kemine'nin de sırası gelmiş. Zengin onları görünce: "Size arpa, buğday veremem. Çok fakir olduğunuz için sonra sizden alamam" diye tepinip durmuş. Kemine de yemin ederek: "İki batman ver, harmanda dört batman edip getireceğim" diye yalvar yakar buğdayı almış. Sonra, yarısını kendisi, diğer yarısını da oğlu omuzlarına alarak eve dönmüşler. Yolda gelirlerken oğlu: "Baba, zengin [buğdayı] verdi ama, şişimizi sarardıp verdi" demiş. Kemine: "Ey oğlum, ziyarı yok. Vakti gelip de o alacağını istediğinde, biz [de] onun tezeğini sarartırız" demiş.

B. KEMİNE VE PİR

12. HİVE YOLUNDA

Kemine devrinde bu yerler kurak[verimsiz] olduğu için ahali Hive'ye çalışmaya gidiyormuş. Kemine sırtına eski elbiseler giyip, gününü zar-zor geçirmektedir. Ne yaparsam, ne etsem diye düşünürken Hive'deki Eralı Hoca'ya gitmeye karar varır.

Bir gün arkadaşları [hocaya] uğramaya karar veriyorlar. Ama o vakitler yollar tekin değildir. Onlar: "Ey filân, sen kırkılık[=hayvanların yünlerini kesmeye yarayan alet?] al, sen balta al" diyerek yol silâhlarını aldılar.

Kemine onlara: "Beni de götürün" dedi. Onlar: "Senin bize zararın yok, gelirsen kendi ayağın ile gelirsin, yürüyebilirsin" dediler.

Böylece onlar Hive'ye varırlar. Herkes kendine lâzım olan şeyleri - kimisi fasulye, kimisi çökelek- sorar. Kemine ise Eralı Hoca'nın evini sorar ve böylece onun evini bulur. Sonra o [Kemine] arkadaşlarına: "Gidecek olursanız benden bir haber bekleyin" dedi ve onlara izin verip kendisi kaldı.

Kemine'nin elbiseleri yırtık olduğu için kimse ona karışmamaktadır. O ise herkeste yiyip içer, gezer tozar. Bir hafta kadar sonra pirin huzuruna çıkar.

"Bizim de haberimizi al" diyor. O zaman pir: "Ey senin gibi itlerle yatıp kalkıp gezenin lâfi mı olur?" diyor.

Ondan sonra Kemine, kendisinin "İsterem" şiirini okuyor. O zaman pir: "Oho, bu yırtık elbisenin içinde çok bilgi varmış" diyor.

Bundan sonra diğer sofuların arasına geçip oturuyor. Kemine bundan sonra [artık] burada kalıyor.

13. YAKINDA TAZI OLUR

Kemine burada bir kaç ay kaldıktan sonra, arkadaşları gelip: "Hani Kemine Ağa, gidiyormuşsun" dediler. O zaman Kemine pirin yanına varıp: "Bize izin verirsen gitmek istiyoruz" dedi. Pir: "Gitmek istiyorsan git, ama yine gelir misin?" dedi. Kemine: "Ey 'at, basmayacağım dediği yere bir [kere] basarmış'; belki de geliriz" dedi. [Pir:] "Gelirsen bizim için bir av tazısı getiriver" diyor. Kemine: "Olur" deyip yoldaşlarıyla birlikte yola düşer.

Sonra Kemine memleketine gelip, bir kaç gün ailesiyle hasret giderir. Tüyleri uzun bir köpeği yanına alıp Hive'deki Eralı Hoca'nın yanına gidiyor. O pirin kapısına varıp, köpeği kapının önüne bağlar ve selâm vererek içeriye girer.

Biraz zaman geçtikten sonra pir:"Hani Molla Kemine, tazıyı getirdin mi?" der. Kemine: "Evet getirdim, kapıda yalanıp duruyor" dedi. Pir onu[=köpeği] görünce: "Ben sana bir incecik bir av tazısı getir demedim mi? Bu bir köpek" diyor.

Kemine: "Ey pirim, bu sizin kapınızda biraz kalsa, yakında tazıya döner" diye cevap verir.

14. YEMEĞİ 'BİSMİLLÂH' BİTİRDİ

Kemine'nin piri, getirilen fitre, öşür, zekât ve kurban etlerini sofularına vermeyip kendisi almış. Bunun gibi şeylere el uzatılmaması için sofularına şöyle öğüt verirmiş: "Ey sofular! Eğer bir şeye kalkışacak olursanız, bizden izin almadan hareket etmemelisiniz. Meselâ, bir yere benimle birlikte gittiğinizde yemeğe önce ben başlamalıyım, sonra siz başlamalısınız" diyormuş.

Dışardan okumaya gelen sofularına, okuma[=tahsil] yerine, hile[=sahtekârlık] yollarını gece gündüz öğretilip durmuş.

Bir gün öğrencilerinin hepsini alıp çift sürmeye gidiyor. Pir yeni gelen sofusu Kemine'yi de yanına almış ve onu da çift sürmesini öğrenmesi maksadıyla diğer sofuların çalıştığı yere götürmüş. Pir ellerini arkaya bağlamış, talebelerini kontrol etmektedir. Aynı kendisi gibi yürüyen Kemine'ye: "Öğrenmek için geldiyse, sen de çalış" der. Kemine: "Hocam, ben bu işi sofulardan öğrenmeye gelmedim. 'Siz elinizi vurmada bizim başlama hakkımız yoktur' diyordunuz." Hocanın "benden önce hiç bir şeye başlamayın" dediği aklına geldi ve çaresiz kendi çalışmaya başladı.

Akşam geriye dönüp [eve] gelirler. Cimri pir 5-10 çocuğun önüne bir çanak çorba koyar. "Alın bakalım Molla Kemine" der. Kemine de: "Pirin emri reddedilmez" demiş ve "sizden izin olduktan sonra alırız" deyip herkesten önce yemeğe başlamış. Ama bir sürü adama verilen tek çanak çorba hemen bitivermiş.

Sonra pir: "Molla Kemine! Yemeğe 'bismillâh'sız mı başladınız, yemek çabucak bitiverdi" demiş. Kemine de: "Ey hocam, 'bismillâh' çok olduğu için [çorba] çabuk bitiverdi" diye cevap vermiş.

Yemekten sonra ayran gelir. Kemine ayranı hüpürdeterek içmeye başlar. Pir: "Molla Kemine, ayranı hüpürdetmeden içer misin?" dedi. Kemine: "Hocam, bu ayran çalıntı mıdır?" dedi. Pir: "Çalıntı değil, ama bunlara da ayranı versen, devenin kuyudan su içtiği gibi hüpürdetip içiyorlar" diye cevap verince Kemine:

"Hocam, bu edepsizlik oluyorsa, bir daha sizin içtiğiniz gibi, eşek gibi şapırdatıp, dişlerimizden sızdırarak içeriz" der.

15. BURCUN NE?

Sofu olan Kemine, halk arasında pirin din adamı olarak nasıl dolandırıcılık yaptığını yayıyordu. Kemine başarılı hikâleleriyle pirin ayıplarını halka anlatıyordu.

Bir gün bir toplantıda Kemine bu din adamına müracaat ederek: "Pirim, sizin burcunuz ne?" diye sordu. O zaman pir: "Molla Kemine, bizim burcumuz sıçandır" diye cevap verdi. Kemine: "Ay oldu şimdi, malı mülkü sevmenizden belli oluyor da" dedi.

Kemine'nin açık sözlülüğünü ve hazır cevaplığını pir sevmemeye başlar.

16. SEN ÖNE DÜŞ

Eralı Hoca bir gün akşam cuma namazı diyerek, kirdecini çok kazanmak için, uzun süreler okuyor. Namazdan sonra da vaiz konuşmaya başlıyor: "Müslümanlar, dikkatli olun, yük ağırdır; yol uzaktır. Yedi cehennem vardır. O, kıldan ince kılıçtan keskindir. Ondan sağ salim geçmek için bu dünya malına göz dikmeyin. Çok hayırlı işler yapın. Verdiğiniz sadakalar size karşı gelir ve sizin Sırat'tan kolaylıkla geçmenize yardım eder. Cennet de sekizdir. Orada naz ve nimetler, huri kızları çoktur. Onlar yiyeceklerini bile ağzına verirler" deyip sözünü tamamlar. Lâkin Kemine: "Günah onun kadar iyi oluyorsa, bu dünyada ne işin var? Böyle bedava içip içip yer yatılacak ise, ikimize gerekli şeymiş. Sen öne düş, ben de izinden gelirim" der.

Pir, kendine karşı söylenen kasıtlı sözlere alınır ve Kemine'ye kızar: "Kemine, dedikodu yapma! Bokun kokusunu alamayan bir aptalmışsın" der.

Kemine: "Doğru söylüyorsunuz hocam. Biz dışarda [abdest bozmak için] oturduğumuzda, senin gibi sarınıp-bürünüp oturmuyoruz" der. Cemaatte bulunanlar daha çok gülüşmeye başlarlar.

17. SENDEN DE HARMAN KURTULMAZ

Bir zenginin oğlu, Eralı Hoca'yı ölen babasının mirasını paylaştırmak için evine davet eder.

Pir, 'hem yoldaş olur, hem de etrafa göz kulak olur" diye Kemine'yi [de] yanına alıp oraya gitmek ister.

Ama pir semiz ve rahvan giden bir kır ata biner, Kemine'ye ise Allah'ın belâsı, tırıslla gitmeyen, arık ve yabanî bir at verir.

Bunlar yola düşerler. Giderlerken yolda bir mayıs böceğinin sığır pisliği parçasını yuvarlamış, alıp geldiğini görürler. O zaman pir Kemine'ye dokundurmak

ve ahını almak maksadıyla: "Molla Kemine, o gidene bak" dedi. "Kara tekenin seyahate çıkmış kervanı gibi yük alıp varıyor".

Kemine mayıs böceğine bir çubukla vurarak koyverir. Mayıs böceği ise, "pislikten" ayrılıp, iki ön ayaklarını kaldırıp durur. Kemine mayıs böceğinin bu duruşunu pire göstererek:"Pirimiz buna teke-meke diyorsunuz ama, bu [da] sizin evlâtlarınız[=mollalar] gibi değil mi? Baksana, ellerini kaldırıp dua okumaya başladı; ona bir pata verelim[=icazet duası yapalım]" diyor. Pir buna kızar:"Ey sofu Kemine, sizden de lâf kurtulmuyor" der. O zaman Kemine:"Ey tagsır[=hoca], benden söz kurtulmazsa kurtulmasın ama, sizden de harman [bile olsa] kurtulmaz" diyor. Pir, öncekinden daha beter hiddetlenir. [O zaman] Kemine, aşağıdaki şiirini söyler:

Acar bir canavar çayı sürende
Rengi kara yılçır[=parlar], tozu bir türlü
Kartal gibi havadan uçup gelende
Perinin avazı, sesi bir türlü

Daima gelir peşi sıra güzel koku ile
Vurarak kovmazsan, gitmez ses ile
Maslahatı olmaz [=danışmaz] yâr ü dost ile
Pazarında çullanması bir türlü

Necasettir daim yediği yiyeceği
Kellesidir bunun ulu silâhı
Sürekli hareket etmezse görmez gözü
Pisliği aksine yassı bir türlü

Necasetten paylar alır payını
Eşini kaybetse bulmaz tayını
Vuruşanda koç gibi alır mayını[=fırsatını]
Azmış erkeğinin hırsı bir türlü

Gözü arkasındadır yüklü gidende
 Menzili şol yerdir özü yetende
 Türlü necasetler vardır bedende
 Buruna kolay gelse, kokusu bir türlü

Necasetler yığıp inine doldurur
 Az ömründe kanaatin aldırır
 Kim dokunsa sayıldek gibi kolun kaldırır
 Kargış etse, bedduası bir türlü

Kanadı yazılmaz nahoş olanda
 Gözü açık armanlıdır[=gönülsüzdür] ölede
 Gamı yok harcını ine salanda
 Yatan şerik olan dostu bir türlü

Emekler anlamaz kördek basanı
 Acımaz bir birine gücü yeteni
 Çukura yığılıp ölür bahtı yatanı
 Olmaz yuvarlağının gözü bir türlü

Pirimiz Eraı, düşün bu söze
 Kaldırır ayağın pata biz bize
 İlâhî âmin de, el sürüp yüze
 Saydığı duasının sesi bir türlü

Bu sözlere pir daha çok kahırlanı:"Senin ağzına şeytan tükürmüş diyorlar" deyip atını mahmuzlar. Kemine de onun ardı sıra gelir. Pir önde, üstü yumuşak eğerli, rahvan atın üstünde, iki yana saykanarak[=çalkalanarak] gider. Kemine ise, sert eğerli, zayıf atla ardı sıra "lonk-lonk" edip gelmektedir. Bir vakit sonra pir yavaşlayıp arkasına bakarak:"Hey Molla Kemine, geliyor musun?" deyince

Kemine:"Yok, ben gelmiyorum, fakat bir yere zıplayıp inip duruyorum" demiş. O zaman Pir:"Nasıl gidiyor, caddeyi kıırarak yetiştiriyor musun?" demiş.

Kemine:"Evet tağsır, sen kurdunu ovup yetiştirirsen, ben de caddeyi kıırarak yetiştiririm" demiş.

Pir:" Sen beni kadına benzettin" diyerek hiddetlenir.

Kemine:"İki molla bir kişi, hem de hatun kişi" diyor. Pir ondan sonra kızarak onunla konuşmadan gidiyor.

18. HANGİ BİRİNE İNANMALI

Bunlar varlıklı kişinin evine varıyorlar. Yemek ve çaydan sonra pir zenginin malını mülkünü, mirasını paylaştırmaya başlıyor. Ama Pir "pay etmemin hakkı" diyerek, ölen kişinin oğullarına yetecek kadar pay ayırıyor ve kendisine de [bir] hisse ayırıp koyuyor.

Kemine, Eralı Hoca'nın nefesine buyuramadığını görerek:"Hoca Ağa, bu zenginin sizin ananızla bir akrabalığı var mıydı?" diye sorar. Pir Kemine'ye gözünü belerdip ters ters bakar.

Pir miras paylaşırma işini bitirir. O zamana kadar pilâv [da] hazır olur. Bu zenginin evine, öteki zenginler ve bir hayli kalabalık toplanıyor. Herkes dinî meselelerle ilgili sorular soruyor, Pir düşünüyor. O zaman zengin bir kişi pire:"Hoca, şu sigaraya alışmışım; bunun günahı, sevabı nasıldır" diye soruyor.Pir:"Derman[=ilâç] niyetine içersen, o kadar günahı yoktur" diyor. O zaman Kemine:"Hoca, bu yaptığınız ne oluyor? Dün filân fakir sorduğunda, 'sigara içenin yeri cehennemdir' diyerek, onu perişan ettiniz. Bu zengin kişiye ise 'o kadar günah değildir' diyorsunuz. Lâfınız ikiye çıkıyor [=iki şekilde yorumlanabilir]" diyor.

Pir toplulukta Kemine ile tartışır, kendisi için iyi olmayacağını bildiğinden konuyu değiştiriyor:"Ey müslümanlar, bağışlanmak ve cennete girmek istiyorsanız çok hayır işleyin. Kıldan ince, kılıçtan keskin Sırat köprüsünün üstünden geçeceksiniz. Onun aşağısı, yılan çıyan dolu bir cehennemdir. İşte oradan sağ salim geçmek için çokça koyun ve keçiyi Allah yoluna sadaka vermelisiniz" diyor.

Kemine, topluluğun kenarında oturan çobana:"Çoban sen söyle! Koyunu keçiyi köprüden geçirmek istediğinde, çok olsa mı , yoksa az olsa mı iyi geçer?" Çoban:" Az olsa, teker teker olsa iyi geçiyor. Çok olduğunda onlar birbirleriyle itişip kakışıyor ve çoğu suya düşüyor" diyerek cevap veriyor.

Kemine:"Ey ahali gördünüz mü? Hoca efendi çok koyun toplayıp bizim hepimizi cehenneme düşürmek istiyor. Eğer cehenneme düşmek istemiyorsanız, çok koyun vermeyin" diyor.

Pir eline bir şey geçmeyeceğini anlayarak oradan gitmek istiyor. Onlar [=Pir ve Kemine] atlarının yanına varıyorlar. Çevrelerine toplanan adamlardan birisi pirin kırsağını görüp:"Pirimiz kavi malınız varmış" diyor. Pir de:"Evet kavi maldır. Aslında kırsak çok faydalı bir şeydir. Bu, yedi hazinenin biriymiş derler" diyor.

Kemine de atın kuyruğunu kaldırarak:"Bu hazinenin ağzı burada mı?" diyor.

Pir, çabucak buradan ayrılmasının iyi olacağını düşünüyor. Bunlar yola revan oluyorlar.

19. KİM KÖTÜ NİYETLİ

Bir köyden ikinci köye düğüne saz çalıp sohbet etmeye giden iki bahşı, yolda bunların önüne çıkıyor. Bahşılar Eralı Hoca'yı görüp sazlarını hemen saklıyorlar. Şeyh yanlarına geldiğinde bunlar konuşmaya başlıyorlar. Şeyh:"Az önce sakladığınız neydi?" diye soruyor.

Bahşılar "hiç bir şey" diyerek söylemek istemeseler de hoca, sonunda onlara söylettiriyor. "Komşu köyde falan düğün yapıyormuş da, hem kutlu olsun diyelim, hem de bir saz-sohbet yapalım diye gidiyorduk" diyorlar.

Hoca:"Ey kâfirler, o zaman sakladığınız dutar[=saz] mıydı?" diyor. Bahşılar:"Evet şeyhim, size saygımızdan göstermek istemedik, sakladık" diyorlar. Şeyh ise bunlara kızarak:"Ey fâsıklar, kâfirler, şeytanın şakirdleri! Elinizde dutar, ortalık yerde geziyormuşsunuz" diyerek kızmaya başlıyor. Dutarcılar ise, utanıp sıkılarak kala kalıyorlar.

Pirin bu sözlerine Kemine kahırlanarak:"Ey pirim, bunlar düğün düğün geziyorlar. İstekleri şâdlık [ve] temaşa. Bunların niyeti ikimizinkinden de iyi. Biz ise hem yas yerinden geliyoruz; yine yas yeri bulursak [da] gideceğiz. Doğrusu kötü niyetli ikimiziz" diyerek, aşağıdaki satırları söylüyor:

Cehennemlik dersin dutar çalanı
Behiştî eylersin zekât alanı
Bunlar düğünü, sen gözlersin öleni
Pirlerin dünyada bildiği böyle
Pir sessizce oradan kaçar.

20. DOMUZ OLAN KOYUN

Kemine ayrı bir hücrecikte yaşamaya devam ediyordu. Kurbanlıklar geldiğinde, Kemine birinden bir koyun isteyerek alıp geliyor. Pir Kemine'nin koyun getirdiğini görüp sofularına:"Varın, şunun koyununu elinden bir hile ile alın" diye onları gönderir ve kendisi de gözenekten[=kafesli pencere] bakar.

Sofular köprüünün altına yatıyorlar. Kemine koyunu ile köprüünün üstüne geldiği zaman, cübbelerini başlarına geçirip koyunu korkutuyorlar.

Koyun korkup Kemine'nin elinden kaçıyor. Kemine ise "vay kâfir" diyerek koyuna saldırıyor. Pir sofularına:"Artık dokunmayın, koyunu haramladı" diyor. O zamana kadar sofulardan biri koyunu yakalayıp:"Ah, iyi koyun imiş" diyor. Pir, onun "iyi koyun imiş" dediğini işitip:"O gene helâllenip[=aklanıp] koyun oldu, çekin" diye emrediyor.

21. İNŞAAT

Eralı Hoca halkı kandırıp, topladığı şeyler sayesinde oldukça hatırı sayılır bir zengin olmuştur. Onun gözünü mal hırsı bürümüştür.

Bu pir kendisine iyi bir ev ile mescit yaptırmak istiyor. Ama pir:"Hive'nin üstünde çok savaşlar olmuş, her yere adam kanı dökülmüş, bütün topraklar haram olmuş" diyerek, kan dökülmedik bir yer arıyor.

Sonunda, "suyun içinde insanlar savaşmamıştır" diyerek, Uzunada adlı gölün ortasında bir yer belirleyip, orada ev yaptırmak istiyor. O, "sevaptır" diyerek, fakir fukarayı toplayıp, Buten dağından taş getirtir ve gölün ortasına döktürüp ev inşaatına başlar.

Kemine ise bu vaziyeti gelip gördüğünde kahırlanır.

Sonunda ev yapılmaya başlıyor.

Pir bir gün Kemine'ye:"Siz de evin nasıl yapıldığını görün" diyor. Bir gün Kemine gidiyor; baksa, henüz pir gelmemiş. O hemen bir ağacın üstüne çıkıp, dallarını ayırıştırmaya başlıyor. Pir gelerek Kemine'yi bu vaziyette görünce:"Yahu, ne bu yaptığın?" diye soruyor. Kemine de:"Ya taşsır, ben de bir ev yaptırmak istiyorum; şurada yaptırısam diyorum."

Pir:"Ev yapmak için bu ağacın başından başka yer bulamadın mı?" [deyince] Kemine de:"Ay sen ev yapmak için şu suyun içinden başka yer bulamadın mı?" diye [cevap veriyor].

22. BÜYÜK GÖSTERİ

Bir gün Kemine pirinin yanına varıp:"Pirim, bir büyük temaşa gördüm" demiş. Pir:"Söyle Kemine, o nasıl bir gösteriydi?" deyince Kemine:"Filân gün bir büyük it bir domuzu kovalayıp duruyordu" diyor. [Pir:]"Bu ne rezillik! Domuz kâfirinin itle arası ne kadardı, uzak mıydı?" deyince Kemine [de:]"Hayır tagsır, fazla uzak değildi. Eğer sen domuz olsaydın, arası aynen ikimizin arası kadardı" demiş.

23. ON İKİ İT VE BİR İT

Her kim pirin evine varsa, pire verdiği şeylerden[=hediyelerden] başka, onun kapısında gezinen on iki tane sofusunun da her birine bir tenne[=para] vererek geçmek zorundaymış.

Bir gün pir Kemine'nin hücreğine geliyor. Ama onun kapısındaki it havlayarak, piri bırakmıyor. O zaman Kemine içeriden çıkıp:"Yahu tagsır, bizler sizin kapınıza varmak istediğimizde, her "itinize" bir tenne vererek geçiyoruz. Siz ise bizim itimize bir parça ekmek atmaya bile cimrilik ediyorsunuz" diyor.

24. ŞEYTAN

Pir her zaman etrafına toplanan adamlara:"Her işe başlayacak olduğunuzda 'bismillâh' diyerek başlamalısınız. 'Bismillâhlı' iş rahmanî, 'bismillâhsız' iş şeytanî olur diye nasihat edermiş.

Akşam olunca yatıyorlar. Kemine'ye de bir köşede döşek seriyorlar. Pir, Kemine uyumuştur zannederek, eşine yanaşiyor. Kemine de bunu duyup: "Tagsır, bismillâhsız başladınız. Onun için sizden olacak çocuk şeytan olur, bütün Hive'yi bozar, ele gün vermez[=kimseye rahat, huzur vermez]" diyerek bağırıyor.

Pir ise , bu felâketten[=belâdan] gece de, gündüz de bize rahat yok" diyerek, homurdanıp yatıyor.

25. İNSANIN VE HAYVANIN VAHŞİSİ

Kemine kavun saklıyordu. Ama onun kavununu yarıp, yiyip bitiren kirpi ile piri imiş.

Bir gün Kemine bu durumdan yakınıp dururken, Pir onun yanına gelir: "Ey Molla Kemine, niçin şikâyetlenirsin?" diye sorar. O zaman Kemine: "Ey, Allah'tan şikâyetim var! Çünkü hayvanların en vahşisini kirpi, insanların en vahşisini de pir yapmıştır" diyor.

26.KIYAMETTE YARDIM EDECEĞİNE BU DÜNYADA YARDIM ET

Bir gün bir zengin, Kemine'nin pirini misafirliğe davet etmiş. Pir de yanında yoldaş olarak Kemine'yi götürmüş. Bunlar ard arda yola düşmüş giderlerken önlerine bir dere çıkar.

Akarsuyun kenarında durarak istişarede bulunurlar. Sonunda suya girerek dereyi geçmeye karar verirler.

Pir Kemine'ye bakarak: "Haydi Molla Kemine, gir bakalım" dedi. Kemine: "Efendim, siz varken bizim başlamaya hakkımız yoktur", diye cevap verdi.

Pir, mecbur kaldığı için, ilk önce suya giriyor. Suyun ortasına vardığında Kemine: "Ya pirim" deyip kendini pirin üstüne atıyor. Pirin üstü ıslanıyor ve "bu yaptığın ne oldu?" diyor.

O zaman Kemine: "Hatırlıyor musunuz efendim, bir zamanlar ben sizden buğday istediğimde, 'kıyamette sırat köprüsünden geçeceğin zaman yardım ederim' demiştin. Sen en iyisi kıyamette yapacağın yardımı bu dünyada yap" diyor.

Böylece Pir ıslanıyor ve o gün zenginın davetine gidemedi geri dönüyor.

27. HARMAN BEKÇİLİĞİNDE

Pir, sofularının her birine ayrı ayrı iş buyurmuş. O, Kemine ile sofularından birisine harman bekçiliği yapmalarını emretmiş.

Bir gece harmana domuz geliyor. Kemine'nin yanındaki yoldaşı: "Bu nedir?" diye soruyor. Kemine: "Ay ben de tam olarak bilemiyorum, lâkin horkultusu[=hıçkırığı] Pirimize benziyor; 'hınk hınk' yapışı da yengemize benziyor" demiş.

28. AKLI SİZDE KULAĞI BENDE

Bir zamanlar Kemine'nin kulağında yara çıkmış ve şişerek epeyce belli olmuş.

Pir onu [bu vaziyette] görerek: "Molla Kemine, eşeğinkini aldın mı?" diyor. Kemine de: "Evet efendim, eşeğin aklını siz almışsınız; biz de sizden eksik olmayalım diyerek, kulağını aldık" diyor.

29. KOKU VE SES

Bir mecliste birisi yellenerek içeriyi kokutur. Pir: "Be, bu koku Kemine'nin kokusu muydu?" diyor. O anda, az önceki kişi ikinci kez sesli olarak yellendir. Kemine de: "Be, bu ses Pirimizin sesi mi?" der.

30. BİZİM PİRİMİZ

Eralı Hoca kendi sofularına: " Cennette elma, incir, nar, hurma var; siz de o yemişlerden yiyeceksiniz. Bu dünyanın açlığına dayanmak lâzım" diyerek onları aç tutarmış.

Bir gün Kemine Pirine: "Bu gün bize gelirsiniz, yağlı etten hazırlanmış burçlu[=köşeli] soğanlı börek ve et yiyip dönersiniz" diyor. Piri de "olur geliriz" der.

Yemek vakti pir geliyor. Kemine de onun geldiğini görür ve köpeğinin boynunu sıvazlayıp durmaktadır.

Pir gelerek: "Ey Kemine, bu oynayıp seviş oturduğün annen mi, baban mı, nedir?" diyor. Kemine [de]: "Hayır efendim, bu bizim pirimizdir" diyor.

Gelen misafirler oturup beklerler ama [yemek için] hazırlanan hiç bir şey yoktur. En sonunda Pir dayanamaz: "Kemine, hazırlanan yemeğin kokusunu da duymuyoruz; ağzımızı da tatlandırmadın" diyor.

Kemine [de ona]: "Pirim, biz sizin öbür dünyada vereceğiniz inciri, narı, elmayı, hurmayı umut ederek, kapınızda yedi sene suyunuzu taşıyıp, odununuzu getirerek bekledik. Fakat siz bir günde hazırlanacak yemeği beklerken sabırsızlanıyorsunuz" diyor.

31. PİRİNİ KABAĞA SALARIM

Kemine'nin piri uzun süre hastalanarak yatar. Kemine de iki sofuyla sözleşerek, onun halini sormaya karar verir.

Kemine sofulara Pirin yanına varınca ne söylemeleri gerektiğini tek tek anlatır.

Böylece sofulardan birisi önce varıp, Pirin hâlini-ahvalini sorar: "Be efendim, köpek gibi zayıflamışsınız[=iğne yutmuş köpeğe dönmüşsünüz]" der. Pir bu söze sinirlenir, fakat hiç bir şey söylemez. Birinci sofuya küsen Pir: "Biraz önce filân sofu geldi de beni köpeğe benzetti" diyerek şikâyetçi olur.

İkinci sofu: "Ay lâfını bilmez boş konuşur, söyler gezer. Fakat inşallah zamanı gelince iyileşirsiniz. İştahınız açılır, yer içersiniz; domuz gibi şişmanlarsınız" diyor. Pir bu sözlere, öncekinden daha fazla hiddetlenir.

En sonunda Kemine [Pirin yanına] varır. İki sofuya da küsen öfkeli Pir: "Molla Kemine duydun mu? Filân sofu beni köpeğe, filân da domuzla benzetti" diyerek şikâyetçi olur.

O zaman Kemine: "Rahat olun efendim. Ben o sofuların ikisinin de Pirini gabağa salarım" diyor.

32. KERP VE KÖR SEG

Molla Töre Hoca'nın bir gözü körmüş. O, bir gün evinde yakın komşularıyla otururken, Kemine de selâm vererek içeriye girer. O kişi Kemine'ye dönerek: "Hayırdır Molla Kemine, kerp misin?" diyor. Kemine de: "Evet efendim, sizi bir kör seg(Farsça "köpek") diyerek geldik" der.

Ama çevredeki insanlar bunların konuştuklarını Özbekçe sanarak, bir şey anlamamışlar.

33. FAYDASIZ MELEK

Kemine sofı olarak gezdiği vakitlerde, ailesinin üç gündür ekmek bulamadığı ve aç kaldıkları, kendisine haber verilir. Kemine de hemen pirinin yanına varır: "Pirim, siz bana ne zaman yardım edeceksiniz?" diye sormuş. O zaman piri: "Kıyamette yardım edeceğim" diye cevap vermiş. Yine Kemine: "Kıyamette yardım edecek olursanız, benim evimde şu anda kıyamet kopmuş; hemen bana biraz buğday verin" demiş.

Kemine de: "Faydasız ferışteden [=melekten] tanıdık dev yahşi' diyerek, Pirin yanından çekip gidiyor.

34. KÖR ÇEŞME

Sonra Kemine Ahal'dan göç edip Memmetsalih denilen adamın yanına vararak: "Bana beş on batman buğday lâzım" diyor. O kişi Kemine'ye elli batman buğday veriyor. Kemine [mecliste] oturan adamlara dönerek: "Vah, bu yerde Amuderya akıp dururken, ben de o yerde bir kör çeşmeyi durmayıp kazıyormuşum" diyerek gerçek pirinin cömertliğini[=?] belirtmiştir.

Sonra bir deveciye, bu aldığı buğdayı yarısını vererek taşıttırıyor. Oturanlardan birisi, Kemine'nin aldığı buğdayın yarısını kiracıya verdiği üzülenek: "Hayırdır Kemine, üçte bir var, dörtte bir var; başka fiyat bulamadın mı?" diye soruyor. Kemine de: "Ay olacak ya, bu buğdaylar bir ağız yele gitti" diyerek cevap veriyor.

Böylece Kemine öz yurduna geri dönüyor.

35. HİVE YURDUNDA NE VAR?

Kemine Marı'da geziyorken tanıdıkları onunla karşılaşır ve hâl hatır sorarlar: "Evet Kemine Ağa, sağ selâmet geldiniz mi? Yiyip içtiğin senin olsun, görüp

işittiğinden haber ver. Hive yurdunda ne var, değişik bir şey var mı?" diyerek sormuşlar. O zaman Kemine onlara şu cevabı vermiş:

Kamış ile gopası* den gölü gördüm
 Yer altında yürüyen fili** gördüm
 Toy olanda dokuz ekmek götürüp***
 Dört yarımını alıp dönen eli[=diyarı] gördüm" diyor.

C. KEMİNE VE ÇEVRESİ

36. LAF ÇUVALI

Kemine'nin piri ve başkaları hakkında sarfettiği keskin[=hicivli, alaylı] ifadeleri kulaklarında kalan ve bundan da memnun olan sofular Kemine'ye hitaben:" Senin lâf çuvalın nerede? Biz onu çalacağız" diyorlar.

Kemine:" Lâf çuvalı lâzımsa, benim cübbemi çalınız. Onun her yamasının altında bir akıl[=keskin zekâ] yerleşmiş" diye cevap veriyor.

37. DAVALI RIZK

Çapulcular Kemine'den:"Bu sefer çapul olur mu?" diye sorduklarında o: "Ay çapul olursa olur ama, içinde rızıklar davalı sayılacak" diye cevap vermiş.

*Gopa: Büyük. Yani bu mısra'nın anlamı: Hive'de hangisi yüksek, hangisi büyük, hangisi küçük, hangisi berbat, bilinir gibi değil demektir.

**Hive'de yer altında çalışan fil, "muhbirler" demektir.

*** Hive'deki âdete göre, düğüne Allah rızası için hayırlamaya gidenler, dokuz ekmek götürür. Oradan ayrılırlarken, [düğün sahibi] onların koltuk altlarına dört yarım ekmek koyar.

38. KEMİNE VE KULLAR

Kemine'nin yaşadığı devirde, çapulculuk çok yaygınmış. Çapulculardan biri Kemine'ye: "Sen her zaman garip garip geziyorsun. Bunu götür sat, harca [ve] fakirlikten kurtul" diyerek bir kul[=köle] vermiş. Kemine de "tamam" diyerek, kolları arkasından bağlı köleyi evine götürmüştü.

Kemine oturup düşünmeye başlar: "Bunlar da bizim gibi insan. Bu fakirlerin de evi ve yurdu vardır. Belki bunun da yakınları bizim gibi aç ve fakir olarak bunun dönmesini bekliyorlar. Ey Kemine, Kemine! 'Yakma pişersin, kazma düşersin'. Gariplik[=yoksulluk] olsa, alışana kadar düşmandır; yıkma yıkılma bir şey olur" diyerek, az önce kendisine verilen kulun elini ayağını çözer. Ahali uyuduktan sonra, onu köyden çıkarır, memleketine giden yolu gösterir ve serbest bırakır.

Kemine sen haram işe baş koysan
Bin yıl aç olsan bir gün doysan
Sıdkını bed'e[=kötülüğe] bağlayıp şeytana uysan
İman ile obraydan dışarı koyar

39. BEŞ BÖRK

Kemine'nin köyünde kendine güvenen ve kendini becerikli gösteren bir kadın varmış. Onun farklı yaşlarda büyüklü küçüklü beş borkü[=erkek çocuk?] varmış.

Bir gün o beş borkü[=çocuk, kukla?], bir adama çeşitli şakalar yaparak onu rahatsız etmiş ve onu alaya almışlar. O kişi onlara cevap olarak hiç bir şey diyememiş. Sonunda Kemine'nin yanına gelerek: "Molla Kemine, beş borkler, bana lâf atarak, gülüp beni rezil etti. Onlardan benim intikamımı alıver" demiş.

Kemine: "Tamam, karşılaşsak [onlarla] konuşur, görüşürüz" der.

Bir gün Kemine de beş borklerin evine varır. Beş borkler de "gelin, buyurun" diyerek onu karşılarlar. Kemine de "geldik" deyip eve girip oturur. Şapkasını ve onun içindeki dik keçe işliyi[=kuklayı?] çıkarır ve üçüncüsünü de onların yanına koyar.

Beş bork, kötümser bir edayla: "Be Molla Kemine, üç tane imiş" diyerek lâf dokundurmaya başlar. Kemine: "Ay evet gelin, sahipsizlik, şu fakirliğin derdinden şunların sayısını beş de yapamadım" diyor.

Kadın lâfın kendisine söylendiğini anlayıp, kendi çocuğunun bacağına çimdikleyip ağlatır ve sonra da onu susturmak istermiş gibi yaparak dışarı çıkar.

Kemine de önüne koyulan çayı içer ve oradan çıkar gider.

Sonra, az önce intikamını almasını istediği kişiyle karşılaşır ve o, Kemine'den "nasıl oldu" diyerek sorar. Kemine:" Ey han, oğul, olmadı; o kadın duydun mu ne yaptı? Senin ahım vermeden kaçarak gitti" dedi.

40. KAYISI KURUSU PAZARLAMASI

Keminelerin evdeki bütün kışlık erzakları bitiyor. O da çaresizlik içinde evdeki kayısı kurularını satmaya ve buğday ile değişmeye gidiyor. Kemine bir obadan ötekine gezip duruyor. Ona:"Kayısı kurusunu nasıl satıyorsun?" dediklerinde, "kilosuna kilo" diyerek cevap veriyor.

Bir gün bir obada kayısı çuvalının ağzını açarak kendi "pazarlamasını" yapıp oturuyor. O anda uzun boylu, direk gibi karayağız bir kadın geliyor. O kadın kasten, "Kemine ne diyecek acaba?" diyerek, fiyat filân sormadan, kuru kayısıların iyilerini seçerek yemeğe başlıyor. En sonunda Molla Kemine dayanamaz: "Ay yenge, o kadar çok yiyorsun fakat hiç göstermiyorsunuz" der.

O zaman kadın:"Altın taş gibi sert yer olursa, üstünde de ağır bir piyade [=erkek,koca] olursa, nasıl kanlı canlı olursun?" diyor.

Kemine, etrafına toplanmış gelinleri göstererek:" Bu gelinlerin yüzünden kan damlayacak" diyor. Bunların da başında sizinki gibi gün[=koca?] vardır. Ya da siz ayrıca çokluğa mı düştünüz?" demiş.

41. BELLİ BİR YERİNİ SORUN

Kemine ömrünü bir yırtık cübbe içerisinde geçirmiştir. O cübbe eskir ve ona çeşitli yamalar yapılır. Yamaların çokluğu sebebiyle, onun cübbesi tanınmaz bir hale gelmiştir.

Bir gün Kemine bir yere misafir olduğunda, çevresine toplanan cahiller ondan:"Molla Kemine, bu cübben ne zaman dikildi?" diye sorarlar.

Kemine:"Çocuklar, böylesi sorularla beni uğraştırmayın. Çünkü bu cübbenin bundan beş yıl evvel dikilen yeri var, on sene evvel dikilen yeri var. Buna göre siz bunun belli bir yerini tutup sorun" diyerek cevap verir.

42. KES SESİNİ, YOKSA...

Kemine yaz kış demez, her zaman kırk yamalı cübbesi ile gezermiş. O, bir gün bir kadının evine misafir olur. Bu kadının epeyce çok kızı varmış. Bunların en küçüğü, bir şey deyip ağlar. Kızını susturmaya çalışan kadının gözü Kemine'nin cübbesine ilişir. Baksa, onun heybesi yarıya kadar yırtık; cübbesinde de her renkte bez ve buna benzer şeylerden olan yamalar sarkıp durmaktadır. Sanki onun [asıl] cübbesinden hiç bir eser kalmamıştır. Kadın gülümseyerek kızına: "Kes sesini, yoksa kulağını keser de Molla Ağa'nın cübbesine yamarım" diyor.

O zaman Kemine:"Ay gelin, yamayacaksak kendinde de buna benzer yirik yırtık uygun yer az değil" demiş.

43. İÇİNDE KENDİM DE VARDIM

Kemine akşam vakti cübbesini omuzuna atarak, komşularına sohbete gidiyor. Ama o kapıya vardığında kayarak büyük bir gürültüyle [yere] düşüyor. O hemen kalkar ve hiç bozuntuya vermeden selâm vererek içeri girer.

Oturanlar:"Molla Kemine, kapıda yıkıldınız mı?" deyip ondan [işin doğrusunu] sorarlar. Kemine:" Hayır, düşmedim ama az önce kapıda cübbem yere düştü" diye cevap verir.

Oturanlar:" Cübbeye göre gürültüsü oldukça sert bir ses duyuldu" diyorlar.

Kemine:" Çünkü cübbe yere düştüğünde içinde ben de vardım" diyor.

44. CENNET EŞEĞİN ÜSTÜNDE

Kemine bir yere yorgun argın yaya olarak giderken, ona bir eşekli karşı gelir ve onu eşeğine bindirir. Biraz yürüdüktan sonra Kemine:" Be, yerden bir karış yukarıda da cennet varmış" der.

45. KENDİM DE KAYBOLURDUM

Molla Kemine bir yere yaya olarak gidiyormuş. Onun önüne bir grup delikanlı çıkar:" Molla Kemine, siz her gün eşekli gezerdiniz, hani bugün eşeğiniz yok" diyorlar.

O zaman Kemine: "Ey oğlanlar, ne siz sorun ne ben söyleyeyim. Ben bu gelişime bile yüz bin kere şükrediyorum. Eğer ben bugün o eşeğin üstünde olsaydım, kendim de kaybolurdum" deyip cevap veriyor.

46. YORGUN GELEN MİSAFİR

Kemine birisine misafir oluyor. Vardığı zaman onlar çektirme pişirip oturuyorlarmış. Ama ev sahibi kadın, yemeği kıskanır ve Kemine çabuk kalkıp gitsin diyerek sesli bir şekilde: "Halis keçi etidir, gelecek aya bile pişmez" der.

Kadının tuttuğu kuşu çoktan yiyen [=ne demek istediğini anlayan] Kemine: "Ay yorgun gelen misafirdir; altı ayda da gitmez" diyerek, yaslanıp oturur.

O vakitler evin[=çadırın] en mutena yerinde bulunan bir oğlak, Kemine'nin cübbesinin yamalarının sökülük yerlerini kemirmeye başlar. O zaman Kemine: "Be başka yerlerde misafir oğlağı yer derdik, ama burada oğlak misafiri yiyecek" der.

47. KEMİNE VE HOCA[=DİLENCİ]

Bir gün Kemine'nin evine bir hoca(geday)[=dilenci] gelir. Güya ki Kemine'nin evi, evde yiyecek içecek hiç bir şey yok. O vakitler onun bir tek sağılır keçisi vardır.

Yemeği öğrenen dilenci, Kemine'nin biricik oğlağına gözünü kestirip: "Molla Kemine, sen bu keçiyi kesip söğüş eylesene" diyor.

O zaman Kemine: "Vay hocam[=dilenci] ağa, memlekette süt kardeşini kesip sövüş eden var mı?" diyor. [Dilenci]: "O nasıl süt kardeş oluyor?" Kemine: "Keçimin bir memesini yavrusu emiyor, diğerini de ben. Bunun için o benim süt kardeşim oluyor" diye cevap vermiş.

48. TAVUK OLSA YOLDA GIDAKLAR

Bir gün Kemine, adamın birine misafir olur. O sırada misafir olduğu evin ocağında bir şeyler pişiyormuş. Fakat Kemine'nin misafir olduğu ev sahibi de çok cimriymiş.

Ev sahibi ile karısı anlaşmış, misafiri gönderdikten sonra yemeği yemeğe karar verirler.

Kemine'nin önüne sadece kuru ekmek koyarlar. Kemine çok acıkmış olsa da, kazan kaynıyor, herhalde yemek de gelir düşüncesiyle, pek bir şeyler yemez.

Evin hanımı ekmeği pişiriyor ve onları sepete koyup yukarıya asıyor. Kazanı da ocaktan indirip saklıyor.

Ev sahibi: "Artık vakit çok geç oldu" diyerek Kemine'nin yatağını hazırlatıyor. Kemine de çaresiz, yatağa uzanıyor. Fakat aç olduğu için gözüne uyku girmez. Sonunda açlığına dayanamaz, gecenin bir vaktinde kalkar ve yavaşça kazanın kapağını kaldırır. Elini içine sokar. Bir de ne görsün, iki tane kaz iyice kavrulmuş! Kemine onları alır, "kazan boş kalmasın" diyerek, kapıdaki iki çarığı alıp içine atar. şimdi ekmek de gerektir. Sonunda sepeti bulur, içinden ekmekleri alır ve karnını iyice doyurur.

Karnını doyurduktan sonra, kümese girer ve iki tane de horoz alır ve koltuğunun altına kıştırır.

Tan yeri ağarmadan ev sahibini uyandırır: "Benim çok mühim bir işim var, sağ olun; benim gitmem gerek" der. Ev sahibi: "şafak söksün, tavuklar ve horozlar ötsün" der. Kemine: "Eğer tavuğun [ve horozun] ötmesi gerekiyorsa, yolda da öterler; ben gideyim" der. Ev sahibi: "Seninle hiç konuşma imkânını da bulamadım, daha tanışmadık bile. Sen benden büyük müsün, küçük müsün?" der. Kemine: "Kaç yaşındasın?" der. Ev sahibi: "İki otuzla bir on. Sen kaç yaşındasın?" Kemine: "Tam olarak bilemiyorum lâkin, Çarık Batur kazana girip kaz hanı kovup çıkardığı vakitlerde, ben asma sepette ekmek alabilecek kadar bir yiğittim" diyor.

Kemine vedalaşarak yola düşüyor. Sabah olur, gün doğar. Ev sahibi karı koca uyanırlar. Kocası hanımına: "Misafiri at, başını kurtar. Kazanı getir de karnımızı doyuralım" demişler.

Hanımı, yemeği ısıtmak için kazanın altını yakar. Kazan kaynayınca, içindeki çarıklar ses çıkarmaya başlar. Kocası: "Hanım, kazanın sesi niye böyle çıkıyor?" der. Hanımı: "Misafir gittikten sonra yemeğe bereket geldi" der.

Sonra kazanın kapağını kaldırıp baksalar, çarıkların bağları çömçeye takılır. Sepete baksalar, o da boş; ekmeğin yerinde yellere esmektedir.

Kocası: "Ah sersem kafam, adam gitmeden önce söylemişti" diyerek Kemine'nin peşinden gider. Kemine ise cübbesini ters giymiş bir vaziyette yola devam etmektedir. Ev sahibi Kemine'ye yetişir. Kemine ona sorar: "Hayrola, sabah sabah nereye böyle?" Adam: "Benim Kemine diye bir misafirim vardı; o, böyle böyle işler etti" diyerek olayı anlatır. Kemine: "O adam bizim evde de aynı şeyleri yapmıştı. Ben de onu arıyorum" der.

Böylece, ikisi birlikte yola düşerler. Biraz sonra yol ikiye ayrılır. Kemine adama:"Onun hangi yoldan gittiği belli değil. Onun için sen bu yoldan git, ben de şu yoldan gideyim. Bana rastlamasa bile, belki sana rastlayabilir" der.

Böylece her ikisi de ayrı yollardan giderler.

49. YAĞMUR YAĞDIĞI GECE

Medresede eğitim gören bir kaç molla bir gün bir yere giderler. Kemine de onların peşine takılır. Onlar Kemine'ye:" Ey Kemine, bu yırtık elbiselerle nereye böyle?" der ve onu götürmemek için yanlarından kovarlar.

O zaman Kemine:"Dağ başı dumansız olmaz/Er başı hayalsiz olmaz" [diye cevap verir.]

"Bizim de kendi işimiz, kendimize has bir takım sıkıntılarımız var" der ve onların[=mollaların] peşini bırakmaz.

Akşamleyin onlar bir zengin evine misafir olurlar. Ama Kemine'nin giyimi iyi olmadığı için, onu birlikte götürmezler.

Kemine de yoksul bir kişinin kapısını çalar:"Tanrı misafiri kabul eder misiniz?" der. Ev sahibi:"Kusura bakmayın, yemeğe içmeye hiç bir şeyimiz yok, ama yatmak için yerimiz var, gelebilirsin" deyince Kemine:"Yatmak için bana bir yer yeter; 'varını veren utanmaz' derler" diyerek eve gidip oturur.

Kemine bakar ki evin hanımı bir şeyler pişiriyor. Ama o "kaynatıkları" şey hiç pişmiyor. Ev sahibinin çocukları yatışırlar. Sonunda Kemine, onların ne pişirdiklerini sorunca evin hanımı:"Ey misafir, halimizi sorma. Karnımız aç, yemeğe içmeye hiç bir şeyimiz yok. Oğlancıklar da aç, ekmek, yemek deyip ağlıyorlar. Onları kandırıp yatırmak için kazanın içine taş koyarak kaynatıyoruz. Çocuklar "ne zaman pişecek" diye sorduklarında da, "şimdi pişer, şimdi pişecek" diye onları kandırıp yatırıyoruz.

Kemine bu duruma çok üzülür ve çocuklara acır.

Herkes uyuduktan sonra, mollaların misafir olduğu zengin evinde duran kurbanlık koyunu alıp gelir. Onu misafir kaldığı eve getirip keser ve:"İşte bacım, etleri kavur, pişir ve çocuklarının karnını doyur" der.

Karnı doyan çocuklar yatmak için yataklarına girince, Kemine eline elek ve su alarak evin tepesine çıkar. Kemine tüynükten[=çadırın duman çıkan yeri] eleklerle bu çocukların üzerine su sepeler. Çocuklar yağmur yağıyor diyerek, hemen uyurlar.

Sonraları zengin, koyununun yokluğunu farkederek: "şu komşunun evine yırtık giyimli birisi gelmişti; bu, onun işidir" deyip Kemine'nin misafir olduğu yere gelir ve o ailenin çocuklarından şüphelenerek: "Hey, et yediniz mi?" diye sorar. Çocuklar da: "Evet yedik" derler. Zengin: "Ne zaman yediniz?" der. Oğlancıklar: "Ohoo, yağmur yağdığı gece" diye cevap verirler. Baltası taşa degen zengin: "Vah, bunlar geçen yaz yağmur yağdığı zaman yedikleri etleri hatırlıyorlar" diyerek hayal kırıklığına uğrayarak geri döner.

50. KEMİNE VE HIRSIZ

Bir gece Kemine'nin evine hırsız girer, içeride ne varsa alarak evden çıkar.

Bunu farkeden Kemine hanımını kaldırarak: "Yürü hey, evde ne kaldıysa topla, gidiyoruz; bizi göçürüyorlar" diye hanımın elinden tutar ve hırsızın ardısına yola koyulurlar.

Hırsız bir müddet gittikten sonra, arkasına bakınca, Kemine'yle hanımın ardı sıra geldiğini görüyor. Hırsız: "Hayırdır, gecenin bir yarısı siz nereye gidiyorsunuz?" diyor. O zaman Kemine: "Bizi başka eve göçürüyorsun diye, senin peşinden geliyoruz" diye cevap veriyor.

51. GELİN VE OYNAŞI

Kemine bir dul gelinin evine misafir olur. Ama o vakit o gelinin oynası da oradaymış. Kemine bunların fisıltı halinde konuşmalarını işitip, evde işlerin iyi gitmediğini hisseder; fakat hiç de bozuntuya vermez.

Misafir "rahat" olduktan sonra, onlar da daha rahat konuşmaya başlıyorlar.

Sonra gelinin oynası geline dönerek: "Ben gece geldiğimde "petir" [=mayasız pişirilen tandır ekmeği] derim, sen o zaman dışarı çıkarsın" der ve vedalaşarak ayrılırlar.

Gecenin bir vaktinde söz konusu adam gelip, "petir" diye seslenir. Kadın dışarı çıkıp geri gelir.

Biraz zaman geçtikten sonra, o gene [dışarıdan] "petir" diye seslenir.

Kadın yine onun yanına varıp döner. Aradan epeyce bir zaman geçer. Artık "petir" sözü işitilmez.

Olup biteni duyan ve yatağında bir türlü uyuyamayan Kemine, gelinin oynaşının gittiğinden emin olduktan sonra, yavaşça dışarı çıkar ve "petir" diye bağıır.

Kadın "petir" sözünü işitir:"Bu kahrolası hâlâ gitmemiş" diye söylenerek dışarı çıkar.

Sabahleyin gelinin oynaşı gelerek, "Akşam bir iki petir pişirdim" diye şımarır. O zaman gelin:"Bu kafasız ne yaptığını bilmiyor; üç tane pişirdin" der. "Yok, iki", "yok üç" diye cedelleşip oturadursunlar, [bu sırada] Kemine dayanamaz:"Ey gelin, bu adam doğru söylüyor; bir baktım tandır sıcak. Biz de bir petir pişirelim diye düşündüm ve böylece üç oldu" der.

52. BUĞURU ARARKEN

Kemine'nin bir buğuru[=üç yaşlı kızgın erkek deve] varmış. Günlerden bir gün deve yiter. Kemine onu ararken, sudan gelen bir grup kadına rastgeliyor. Kemine onlara:"Bir buğurumuz vardı, lâkin yitirdik; onu görüp işiteniniz var mı?" diye soruyor.Onların içerisinde birisi:" Ey ağam, biricik buğurunu yitirip, kimin aşağısına[=altına] girdin?" der. Kemine ise:" birinin altına girmekle buğurunuz kaybolacak ise, sizin avlunuzda tavuk-oğlak bile kalmazdı" diye cevap veriyor.

53. [=BUĞURU ARARKEN]

Kemine o gün devesini bulamaz. Güneş battıktan sonra gidip bir eve misafir olur. Fakat misafir olduğu ev, yeni evlenmiş bir zenginın oğlunun evidir.

Yiyip içtikten sonra, ondan bundan sohbet ederler. Sonra yatmak zamanı gelince, Kemine'ye evin batısındaki, üstüne döşek konulmuş buğday çuvallarının önünü göstererek, örtünmek için de bir içmek[=koyun derisinden yapılmış cübbe] veriyorlar.

Bir müddet sonra Kemine'nin kulağına deminki gelinin söylediği "Ben de sonra yukarı çıkayım" sesi çalınır. Arkasından gene gelinin "tepeye çıktım" sözünü duyar. Kemine kendini tutamayarak:"Gelin, tepeye çıktıysan etrafına bakıver; bizim buğuru görüyor musun?" der.

54. HAZIRLIĞINI BEKLİYORUZ

Bir gün bir büyük zengin ölmüş. Onun terekesini Kemine'ye bölüştürmüşler.

Kemine dönerken, zenginın oğlu ona 20 lira para veriyor.

Kemine kendi obasına geliyor. Burada da Niyazgılıç[=Niyazi Kılıç] denilen zengin hastaymış. Kemine onu sormaya varıyor; fakat durumunun iyi olmadığını görüyor.

Kemine aşık oyunu oynayan bir çocuk topluluğunun yanına varıp, önceki zenginın oğlunun verdiği parayı dağıtıyor. Oradan geçen bir adam bunun para dağıttığını görünce:" Molla Kemine, sen zengin olmuş gibi gözüküyorsun" diyor.

Kemine[de] : "Evet birisini avladık, birisinin de ölmesini bekliyoruz" diye cevap verir.

55. YUMAK DAVASI

Kemine'nin devrinde şart günleri geçmiş, ant günleri başlamıştır. İşte o zamanlar babasının evinde olan bir gelin varmış. Bir gece onun kocası gelip, onu dışarı çıkarmaya çalışıyor, ama gelin [bir türlü eve geri dönmeye] razı olmuyor.

Sonra kocası kahrılanıp dışarıda gerili duran dokuma tezgâhının üstünden iki tane yumağı alıp götürüyor. Gelin ertesi gün yumaklarını arıyor; bulamayınca, kendi komşusu olan bir delikanlıya iftira ediyor. O yiğit "almadım" diye ne kadar yemin etse de [gelin] inanmıyor.

Sonunda, iftira edilmesine dayanamayan Kemine'ye delikanlı:"Ben böylesi bir belâya kaldım, bunun bir çaresi bulunur mu?" demiş.

Kemine bu delikanlıyla beraber, iftiracı gelinin yanına gelir. Kemine gelinden:"Senin yumaklarını kim çaldı?" diye sormuş. O gelin de:"İşte bu yiğit çaldı" deyip, onun yanındaki delikanlıyı göstermiş."Sen bunun çaldığını gördün mü?" "Hayır görmedim." "Bu yakınlarda kocan geldi mi?" "Evet gelmişti." "O götürmüş olmasın!" "Yok, o almamıştır. O gece gelip gece hemen gidiyor." "Senin çaldırдың sadece iki tane yumak mıydı, yoksa mekik de var mıydı?" "Hayır sadece iki tane yumaktı." "Ey güzelim, o zaman sen hırsızı tanıyorsun" der. Gelin sözün başka tarafa çekildiğini anlayıp, yumaktan da vazgeçip gider.

56. EŞEKLE ARAMIZ BİR KARIŞ

Kemine bir gün cemaatin içinde oturuyormuş. Bir zengin bunun yırtık pırtık elbiselerini görüp, onu incitircesine gülmeye başlıyor [ve]:"Yürü hey Molla Kemine, bu günlerde eşekle aranız nasıl?" diyor.

Kemine hemen zenginle arasını karışlayarak:"Eşekle aramız bir karış" diyor.

57. TORBA

Kemine arkadaşıyla birlikte bir molların evine misafir oluyor. Bunlar oradan buradan konuşup, epeyce oturuyorlar.Ama yemek vaktinde gelmeyince karınları iyice açılıyor.

Bir vakitten sonra ev sahipleri bir yere gidiyor. Kemine arkadaşıyla anlaşış, duvarda duran torbaya elini sokuyor. İçindeki kavurmayla avucunu dolduruyor, ama elini de [bir türlü] geri çıkaramıyor.

O esnada dışardan ayak sesleri geliyor. Kemine de torbayı cübbesinin içinde tutarak [öyle] oturuyor.

Bir zaman sonra evin hanımı gelip, yemek yapmak için torbasını arıyor. Sonunda bulamayıp kocasına:"Vay, yüzümüz kara çıkacak, torba yok" diyor. Kemine:" Ya senin yüzün kara çıkacak, ya benim; al bir tarafından çek" diyerek torbayı uzatıyor.

58. KEMİNE'NİN BİR GELİNE YENİLİŞİ

Bir keresinde Kemine tan vakti erkenden yola koyuluyor. Giderken etrafına bir baksa, köyün yanındaki kamışlı bir dereye bir gelin yıkanıyor.

Kemine gelinin yanına vararak:" ben de yıkanabilir miyim?" diyor.

Gelin:"Tâ oradaki evde bir bıyıklı yiğit yatıyor. Onun yanına git, belki seni o yıkayabilir" diyor.

Kemine hiç bir şey söyleyemez ve "hayatımda bir kadına yenildim" der.

59. BAŞKA İŞE YARAMAYACAK

Köyün arkasından geçen bir derenin köprüsünün ayağından iki üç gelin kaplarına su dolduruyorlardı.

O sırada Kemine de, sırtına odun yüklenmiş gelmektedir.

Gelinlerden şakacı olan birisi, [acaba] "ne der" düşüncesiyle:"Be Molla Ağa, sırtındaki bu ağır yükü karşıya geçebilir misin?" diyor. O zaman Kemine:"Ey gelin, iki taraftan ayakbağı olan olmazsa, yükü yere koyar da aşarız" diyor.

O zaman gene gelinlerden birisi:"Be, at da ihtiyarlamış" diyor.

Kemine de:"Evet güzelim, bundan sonra tohumluk at olmaktan başka işe yaramayacak" diyor.(Bu ifadeler Baylı şehri hakkında da söylenmektedir).

60. YÜRÜYÜŞÜN KAZA BENZER

Bir yerde çocuklar bir araya gelmiş, birbirlerine masal ve bilmece sormaktadırlar. Onların yanına Kemine geliyor. Çocuklar:"Kemine Ağa, sen de söyle" diyorlar. Kemine:"Ey oğlanlar, kendiniz anlatıverin" dese de, çocuklar ısrar etmeye devam ediyorlar.

Kemine:"Ya alıp otur, ya aldırıp otur; yoksa yürüyüşün kazınkine benzer" diyor.

61. GÖMÜLEN "FAKİRLİK"

Kemine meşhur tarihî cübbesinin giyilemeyecek hale geldiğini görünce, onu Marıda Parsıyala denilen yere gömüyor.

O, sonra bir cemaate gelerek:"Ey ahali, ben tüm fakirliği Parsıyala'da gömdüm; orasını kimse kazmasın" diye öğüt veriyor.

62. BEN BİR TAŞIM

Kemine hastalanmış, ölümcül bir şekilde yatağında yatmaktadır. Çocukları yanına gelerek:"Senin durumun ağır, sen ölürsen biz ne yapacağız, ne tavsiye edersin?" diyorlar.

O zaman Kemine:"Ey çocuklarım, ben bir taşım; siz benim peşimden gelir durursunuz" diye cevap veriyor.

ÖZET

Türkistan sahasında özellikle Türkmen, daha az bir oranda da Kırgız, Kazak ve Özbek sözlü edebiyatlarında bilinen Kemine'nin asıl adı Memmetveli[Mehmet Veli]'dir.

Kemine hakkındaki bilgiler, tarihsel bakımdan gerçek olmaktan çok, sözlü rivayetler şeklindedir. Tahminen 1770'li yıllarda doğan Kemine, 1840'lı yıllarda 70 yaşlarındaiken ölmüştür. İlk tahsili sonrasında, bir molladan 6-7 sene kadar dinî ilimler tahsil ettiği söylenmektedir. Şair olarak "Molla Veli" ve "Kemine" mahlaslarını kullanmıştır. Kemine mahlasını onun "kemlik, aşâğılık" ve "aşırı tevazu" sebebiyle tercih ettiği rivayet edilmektedir.

Fakirliği, nüktedanlığı ve sanatkârlığı sebebiyle Türkistan sahasında yaşayan Türkler tarafından benimsenip sevilmiştir. Şair ve özellikle "ortak fıkra-tipi" olarak Türkistan sözlü kültür ortamında, daha sağlığından başlayarak bu güne kadar yaşatılmıştır.

Makalede, önce Kemine'nin sözlü gelenekten derlenmiş olan şiirleri genel olarak kısaca değerlendirilmiş, daha sonra da onun özellikle halk nezdinde bir "ortak fıkra-tipi" mertebesine nasıl yükseldiği/yükseltildiği hususu tartışılmıştır. Fıkra-tipi Kemine hakkında Türk ilim adamlarının kanaatleri, ona atfedilen fıkraların belli başlı özellikleri, makale ekindeki fıkra metinlerinden hareketle değerlendirilmiştir. Makalenin sonuna ise Türkmenistan'a ait Kemineyle ilgili literatürde pek kullanılmayan bir çalışmadan (Ahundov 1940) seçilen 62 fıkra Türkmen Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne aktarılıp ilâve edilmiştir.

ABSTRACT

The original name of what is known as Kemine commonly in the area of Turkestan, especially in Turkoman oral literature, and to a lesser extent in the Kirghiz, Kazakh and Uzbek oral literatures is Memmetveli [Mehmet Veli].

The information about Kemine is more in the form of oral sayings rather than historical facts. It has been surmised that he was born in 1770s and died in 1840s around the age of 70. It has been said that he had religious education under the guidance of a mollah for 6-7 years after his primary education. As a poet, he used "Molla Veli" and "Kemine" as his pen names. It has been said that the reason why he used the pen name "Kemine" is due to its meanings of "ill will", "inferiority" and "extreme modesty".

He has been accepted and appreciated by the Turks living in the area of Turkestan because of his poverty, sense of humor and artistic qualities. He has been still popular in the Turkestan oral culture as a poet and especially as "a popular anecdote character".

In this article, after a brief and general revision of Kemine's poems collected through oral tradition, the issue of his becoming "a popular anecdote character" among people has been focused on. The perspectives of Turkish researchers on Kemine and major characteristics of the anecdotes have been analyzed in parallel with the anecdotes given in the appendix of this article. Another appendix to this article is the Turkey Turkish translation of 62 Turkoman Turkish anecdotes from a study (Ahundov 1940) which has not been very commonly used in literature related to Kemine.